

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет педагогічної освіти та соціальної роботи

Г.А. Каптур

Українська мова. Пунктуація складного речення

*Практикум для поточного та підсумкового контролю знань здобувачів освіти
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 013 Початкова освіта*

Луцьк 2023

УДК 811.161.2 (076)

*Затверджено на засіданні кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 12 від 12 червня 2023 року); на засіданні науково-методичної комісії
факультету педагогічної освіти та соціальної роботи (протокол № 10 від 15
червня 2023 року) до використання у навчальному процесі*

Рецензенти:

Костусяк Наталія Миколаївна – завідувач кафедри української мови, доктор філологічних наук, професор Волинського національного університету імені Лесі Українки

Заремба Людмила Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Каптур Г.А.

Українська мова. Пунктуація складного речення: практикум для поточного та підсум. контролю знань здобувачів освіти спец. 013 Початкова освіта / Галина Каптур. Луцьк, 2023. 60 с.

Пропоноване навчально-методичне видання допоможе зацікавленому здобувачу освіти підвищити свій професійний рівень шляхом опанування технології розвитку пунктуаційної компетентності під час вивчення складного речення української мови. Практикум містить завдання, спрямовані на вироблення вмінь визначати пунктограми в складному реченні та зв'язному тексті й пояснювати їх; допоможе в оволодінні пунктуаційними нормами сучасної української мови; сприятиме виробленню навичок грамотного письма; ознайомить здобувачів освіти з довідковими джерелами, до яких необхідно звертатися для постійного вдосконалення культури мови й мовлення; виховання культури усного та писемного мовлення.

Практикум призначений для здобувачів освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 013 Початкова освіта.

УДК 811. 161.2 (076)

©Каптур Г.А., 2023

Передмова

Основними завданнями вивчення дисципліни «Практикум з українського правопису» є формування в студентів уявлення про український правопис як систему, що ґрунтується на ряді принципів; систематизація, розширення й закріплення знань студентів з пунктуації української мови; вироблення вмій визначати пунктограми в текстах і пояснювати їх; допомога в оволодінні пунктуаційними нормами сучасної української мови; сприяння виробленню навичок грамотного письма; ознайомлення студентів із довідковими джерелами, до яких необхідно звертатися для постійного вдосконалення культури мови й мовлення; виховання культури усного та писемного мовлення студентів.

Практика навчання української мови засвідчує необхідність цілеспрямованої роботи над попередженням помилок, викликаних невмінням зіставляти вивчені правила з пунктуації із синтаксичною структурою речення. Головною психологічною умовою, яка забезпечує успішне навчання пунктуації на синтаксичній основі, є свідоме формування у здобувачів освіти пунктуаційних умінь і навичок шляхом аналізу – синтезу правописних явищ.

Рівень пунктуаційних умінь і навичок здобувачів освіти значно підвищиться, якщо:

а) вивчати пунктуаційні правила й формувати відповідні навички на синтаксичній основі з урахуванням специфіки граматичного матеріалу та етапів навчання пунктуації;

б) поєднувати системно-мовний, комунікативно-діяльнісний та функціонально-стилістичний підходи до вивчення пунктуаційного матеріалу;

в) раціонально використовувати систему методів і прийомів застосування пунктуаційних правил на практиці;

г) цілеспрямовано впроваджувати спеціально дібрані пунктуаційні вправи, які б відповідали психологічним особливостям формування пунктуаційних навичок у здобувачів освіти.

ПУНКТУАЦІЯ В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

1. УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ У СКЛАДНОСУРЯДНОМУ РЕЧЕННІ

1. Розставте розділові знаки. Позначте складносурядні речення, а потім прості ускладнені. Поясніть різницю.

1. Хочу бачити знати чути і любити й творити красу (*Л. Первомайський*).
2. Тихесенький вітер на землю спадає і сонце сідає в темнесенький гай (*В. Самійленко*).
3. Навкруг землі мої кружляли мрії і в серце хлюпав хвилями Дніпро (*В. Стус*).
4. Тонуть в золоті і теплій синяві принадні простори і закликають уже в степу до спокою і миру (*М. Стельмах*).
5. У садку темніли купи вишень та стриміли здорові старі дикі груші (*І. Н.-Левицький*).
6. Лаврін приїхав до млина позносив з воза мішки заїхав за верби розпріг воли поклав їм сіна а сам ліг спати (*І. Н.-Левицький*).
7. Тече вода в синє море, та не витікає (*Т. Шевченко*).
8. Ще квітнуть зорі і в діброві зозулі ще не одцвіли (*Г. Світлична*).
9. Колючий посмерк повз, немов їжак і пахла над дротами синя глина... (*В. Стус*).
10. Сніг з кожною хвилиною густішав і дедалі непрогляднішою стала за вікном вируюча каламуть (*В. Козаченко*).

2. Прочитайте текст, розставте розділові знаки і знайдіть у ньому складносурядні речення. Визначте сполучні засоби.

Село лежало за спиною а попереду вабила себе непорушна постать людини.

Я не хотів порушувати спокій невідомого, але мені кортіло хоч одним оком скося глянути па нього... споришем, лободою і біленькими зірочками квітів заросла забута дорога, вона підганяла мене, бо звивалася біля самого пагорка.

З пагорка розстилався величний, новітній краєвид. Стіна сизого жита починалася ось внизу, а далі губилося воно біля самого гаю. Око не могло обійняти відразу всю широчінь зеленої землі (*О. Копиленко*).

3. Поставте в складносурядних реченнях відповідні розділові знаки, поясніть їх вживання.

1. Чого світання так яснє в полі і ген сріблиться пісенька дзвінка? (*М. Стельмах*). 2. Ой літає орел сизий а за ним орлята (*Т. Шевченко*). 3. Чи дорогу тобі може хтось перебіг чи тебе забарили вітри норовисті (*М. Ткач*). 4. Зорі ті ж самі одначе світ інакший (*О. Пахльовська*). 5. Минулася буря і сонце засяяло (*М. Рильський*). 6. Потім почали текти річечки по вулицях а стала парувати земля па сонечку (*В. Винниченко*). 7. Лише гул од копит степом котився та хліба шелестіли (*А. Головка*). 8. Або перемогу здобути або дома не бути (*Нар. творчість*). 9. Таке розкішне над нами небо і такі ми до безмежності молоді! (*О. Гончар*). 10. Мене водило в безвісті життя та я вертався на свої пороги (*Д. Павличко*). 11. Де-не-де біля вирв сивіє безводний полин або кущиться пахучий чебрець (*О. Гончар*). 12. Не те щоб менше ставало її [землі] на світі а ділять її межі собою мало не на грядки (*М. Коцюбинський*). 13. І стонадцятий сніг ті поля притрусив і уже прилетять не ті самі лелеки (*Л. Костенко*). 14. Розсуваєш чіпке гілля чагарників і перед тобою несподівано виблискує вода (*М. Коцюбинський*). 15. Десь коні іржуть і глухо грають сурми (*Л. Костенко*). 16. Неправда гнобить і протидіє але тим дужче бажання боротися з нею (*Г. Сковорода*).

4.Поставте в складносурядних реченнях відповідні розділові знаки, поясніть їх вживання.

1. Гуляє вітер по полях несе дощі ласкаві й добрі і стел..тсья великий шлях за синій неозорий обрій (*М. Рильський*). 2. Хай жовтий лист зникає в/далині та ще не раз весна тобі всміхнеться (*В. Сосюра*). 3. Червоним яблуком округлим скої ився день доспілий і тяжкий і ніч повільним помахом руки широкі тіні чорним пише вуглем (*М. Рильський*). 4. Держи хліб на обід а слово на одвіт (*Нар. творчість*). 5. Край балки проводжаючи потоки петрів батіг сміється синьооко і коси розпустила ковила... (*В. Павловський*). 6. Палали села і дуби палали палали ниви золотих пшениць а ми ішли і груди підставляли під вістря чорних блискавиць (*В. Сосюра*). 6. Налита сонцем і вітрами хлюпоче веслами весна і піднімає буйні трави земля хмільна і запашна (*В. Сосюра*). 7. У полях диміла місячна курява і тихим посвистом бриніли жита й пшеничні ожереди (*Є. Гуцало*). 8. На хуторі вмирає день і гасне перестигла бронза

пшениць (М. Хвильовий).9.Хоч поїдьте ви у ліс а я тут посиджу хоч посиджу я за вас а ви їдьте діду (Л. Глібов).10.Травневий день давно вже догорів і даль доносить пісню журавлину а я їду у морі ліхтарів закоханий в безсмертну Україну (В Сосюра).11. Чи то цвіт біліється рясний чи з/під хустки сивина вдовина? І літо минуло і осінь приспіла і листям поживклим всі стежки покрила (Л. Глібов).12. Дівчата на луці гребли а парубки в копиці клали та знай на сонце позирали та Нісенітниці верзли (Т. Шевченко).

5. Розставте розділові знаки в реченнях, поясніть пунктограми в складносурядному реченні. Вставте, де потрібно, пропущені букви, розкрийте дужки.

I.1.Гуляє вітер по полях несе дощі ласкаві й добрі і стел..ться великий шлях за синій неозорій обрій (М. Рильський).

2.Хай жовтий лист зникає в/далині та ще не раз весна тобі всміхнеться (В. Сосюра).

3.Червоним яблуком округлим скої ився день доспілий і тяжкий і ніч повільним помахом руки широкі тіні чорним пише вуглем (М. Рильський).

4.Держи хліб на обід а слово на одвіт (Нар. творчість).

5.Край балки проводжаючи потоки петрів батіг сміється синьооко і коси розпустила ковила... (В. Павловський).

6.Палали села і дуби палали палали ниви золотих пшениць а ми ішли і груди підставляли під вістря чорних блискавиць (В. Сосюра).

7.Налита сонцем і вітрами хлюпоче веслами весна і піднімає буйні трави земля хмільна і запашна (В. Сосюра).

II. 1.Літо збігло як день і з невлежаного туману вийшов синьоокий золоточубий вересень (М. Стельмах).

2.Ще тільки зійшов сніг а верба уже спішить пр..вітати світ з весною даруючи йому пухнасті жовті котики (Г. Бондаренко).

3.Радісно дихала ніч пахощами далекого степу і з подихами доносився невиразний шум чудових розмов її з землею (В. Підмогильний).

4. Небо високе й чисте просівало зорі крізь невидиме решето і вони мерехтіли падаючи (*Г. Тютюнник*).

5. Та прийде час і ти огнистим видом засяєш у народів вольних колі труснеш Кавказ вперешся Бескидом покотиш Чорним морем гомін волі і глянеш як хазяїн домовитий по своїй хаті і по своїм полі (*І. Франко*).

6. Хай вітер знамена колише й співають в садах солов'ї! (*В. Сосюра*).

7. Остап з Соломією сіли під вербою але їм не говорилося (*М. Коцюбинський*).

III. 1. У полях диміла місячна курява і тихим посвистом бриніли жита й пшеничні ожереди (*Є. Гуцало*).

2. На хуторі вмирає день і гасне перестигла бронза пшениць (*М. Хвильовий*).

3. Хоч поїдьте ви у ліс а я тут посиджу хоч посиджу я за вас а ви їдьте діду (*Л. Глібов*).

4. Травневий день давно вже догорів і даль доносить пісню журавлину а я їду у морі ліхтарів закоханий в безсмертну Україну (*В. Сосюра*).

5. Чи то цвіт біліється рясний чи з/під хустки сивина вдовина? І літо минуло і осінь приспіла і листям пожовклим всі стежки покрила (*Л. Глібов*).

6. Дівчата на луці гребли а парубки в копиці клали та знай на сонце позирали та Нісенітниці верзли (*Т. Шевченко*).

7. Соколинний бір тепер золотився багрянів палав холодним полум'ям і кожний ранок готував все нові і нові візерунки додавав г.рячих фарб (*О. Донченко*).

IV. 1. З далекого краю лелеки летіли та в одного лелеченька крилонька зомліли (*Д. Павличко*).

2. Скупий два рази дає а лінивий два рази робить (*Нар. творчість*).

3. Кров не вода а серце не камінь (*Нар. творчість*).

4. Тільки невсипуще море бухає десь здалеку та зорі тремтять в нічній прохолоді (*М. Коцюбинський*).

5. Вдалині хиталися дерева і синів задумано прибій (*В. Сосюра*).

6. По узліссі й на галявині зеленіє перший ряс і цвітуть проліски та сон/трава (*Леся Українка*).

7. Не/спалося а ніч як море (*Т. Шевченко*).

V. 1. Жили/були на світі дід і баба і була у них курочка ряба (*Укр. нар. казка*).

2. Десь/не/десь у деякімсь царстві жив собі цар та цариця а в них три сини як соколи (*Укр. нар. казка*).

3. Гарячі коні помахували обтиканими виноградним листям головами а дівчина у вінку з виноградної гіллячки тягла за собою на віз кілька стятих батьком довгих лозин з делікатним лапатим листом та позакрученими тоненькими вусиками (*М. Коцюбинський*).

4. Задихав бер..зняк з леними устами і перший пролісок аж білий до нестями тоненьку ні..ку звів (*А. Малишко*)

5. Де/не/де біля яворів синіє безводний полин або кушит.хя пахучий чебрець (*М. Стельмах*).

6. В лісі оз..вають ся співи солов.. їні і всі голоси в..сняної ночі (*Леся Українка*).

7. Внизу під скелями срібляста річка а над проваллям на самім краю стоїть висока рівна ніби свічка у гостроверхій шапочці смерічка і в плесі розгляда красу свою (*Д. Павличко*).

6. У реченні *Можливо, білка спалахне між віття та вивільга між віття заблищить* (*Є. Гуцало*) кому не ставимо, бо:

А Частини складносурядного речення з'єднані сполучником **та**.

Б Частини складносурядного речення виражають послідовність подій.

В Частини складносурядного речення з'єднані сполучником **та** і мають спільний компонент **можливо**.

Г Частини складносурядного речення з'єднані сполучником **та** і не мають спільних слів.

7. У реченні *Ось помандрують аж за синє море над смутком сіл високі журавлі; і хтось останній на полі дооре вузьку смужку вогкої землі* (Є. Плужник) **ставимо крапку з комою, бо:**

А Частини складносурядного речення дуже поширені й мають усередині розділові знаки;

Б Автор хоче підкреслити самостійність частин складносурядного речення; В Частини складносурядного речення виражають одночасність подій;

Г Частини складносурядного речення виражають послідовність подій.

8. У реченні *Пішов у смерть – і повернувся в думі* (Л. Костенко) **тире стоїть, бо:**

А Частини складносурядного речення з'єднані зіставним сполучником *і*;

Б Частини складносурядного речення виражають послідовність подій;

В Друга частина виражає наслідок того, про що йшлося в першій частині складносурядного речення;

Г Друга частина складносурядного речення виражає швидку зміну подій.

9. У якому варіанті допущено пунктуаційну помилку між частинами складносурядного речення?

А Десь коні ржуть, і глухо грають сурми (Л. Костенко).

Б Упало груддя на труну із рук, І мальви мруть на безпорадній скрині, І я уже нікому не онук – Ні хатці цій, ні стежці, ні хмарині (П. Вольвач).

В Наближався вечір, і сонце спускалось до обрію (М. Чернявський).

Г Ударив грім – і зразу шкереберть пішло життя (В. Стус).

10. У якому варіанті допущено пунктуаційну помилку між частинами складносурядного речення?

А І смеркає і світає... (Т. Шевченко).

Б В кущах лящить-співає соловій, А на шляху, немов казковий змії, На зсипище сільське ватага суне (М. Зеров).

В Ну що ж, про вдячність забувають люди, Душа сліпа у щасті, а проте Вони – прозріють, але пізно буде: Черешня всохне, мати – одцвіте (М. Луків).

Г І хмари цвітуть, і гудуть молоді дощі, і я досягаю в долоні твоїй
зеленій, калино моя, Україно (*І. Жиленко*).

2. УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ У СКЛАДНОПІДРЯДНОМУ РЕЧЕННІ

1. Поставте в складнопідрядних реченнях відповідні розділові знаки, поясніть їх вживання. Виділіть у тексті складнопідрядні речення, дайте їх характеристику на основі сучасних визначень і класифікацій.

З багатьма істориками розмовляв згодом Д. І. Яворницький в багатьох архівах шукав загублені сліди запорозьких ватажків про те хто й коли затопив у Дніпрі чайки довідатись не вдалося. І що більше думав про них молодий вчений то більше переконувався що затоплення цілого флоту стосується мабуть все-таки останньої сторінки історії запорозького козацтва. А коли так то чи не розплутає йому цей клубочок трагічна доля останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Івановича Калнишевського?

Народжена в пошуках думка не давала спокою дослідникові аж поки не визрів намір їхати на Соловки куди був засланий Петро Калнишевський «по высочайшему повелению» цариці Катерини II.

Д. І. Яворницький навесні 1887 року вирушає в дорогу далеку й тяжку. Саме там серед холодних вод Білого моря в Соловецькому монастирі повинні зберігатися архівні документи про запорозьких ватажків.

Колись у Білому морі існував знаменитий Соловецький монастир який був не тільки релігійним центром старої Росії але ще з часів царя Івана Грозного став місцем заслання та ув'язнення небажаних царському урядові й церкві багатьох відомих діячів Російської держави. До Соловецького монастиря довелось їхати пароплавом сімнадцять годин. На острові Д. І. Яворницький зайшов перш за все до головного монастирського собору і там побачив біля самої стіни три надгробні плити.

Побачив і очам своїм не повірив. Під третьою плитою лежали останки тієї людини, заради якої історик приїхав у той далекий і суворий край. Напис на плиті сповіщав що «Здесь погребено тело в бозе почившаго кошового бывшей некогда Запорожской грозной Сечи казаков атамана Петра Калнишевского»

сосланного в сию обитель по высочайшему повелению в 1776 году на смирение». Більшість місць де раніше сиділи заслані на упокорення були вже замуровані і лише деякі можна було побачити з дозволу найвищого начальства архімандрита Соловецького монастиря (*І. Шаповал «Слідами запорожців»*).

2. Розставте пропущені розділові знаки, зверніть увагу на вживання розділових знаків при збігу сполучників.

1. Знала надто добре що значив у неї кожний образок як була до кожного з них прив'язана і яку долю призначила кожному з них (*О. Кобилянська «Valse melancoHque»*). 2. Як тільки займеться десь небо з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила (*М. Коцюбинський «Fata morgana»*). 3. Дорогою купив коробок сірників і хоч як йому хотілось закурити боявся щоб не знудило (*В. Підмогильний «Місто»*). 4. Таке засідання було й цього разу і коли Дорош зайшов у контору і побачив так багато людей то він здивувався не розуміючи що тут відбувається: засідання правління чи загальні збори (*Г.Тютюнник «Вир»*). 5. Зелена трава ворушилася у воді, а голубе небо нерухомо лежало в ній і коли довго дивитися на чисте водяне безмежжя то здається що голубий світ перевернувся згори вниз і стелеться під твоїм човном ще гарніший ще чарівніший чим є насправді (*Р. Іванченко «Сімі життя і смерті»*). 6. Роздумувати й згадувати не було коли (*Р. Іванченко «Сімі життя і смерті»*). 7. Тільки тепер зрозуміли вартові що за окопами робиться щось непевне а що саме того за темрявою вони не бачили і поки вибухнув з польського боку перший постріл козаки вже накидали собі греблі й бурхливими потоками посунули на шанці (*А. Кащенко «Над Кодацьким порогом»*). 8. Я тихо поповз у малинову гущавину, майже аж до гадюк не знаючи куди подітися і що робити (*В. Чемерис «Візантійський кінь»*). 9. В полоні малі бранці виростали їх потурчували щоб забули хто вони й звідки і яка матір їх народила тож ставали мусульманами-зарізяками на службі в чужого султана (*В. Чемерис «Був у султана соловейко»*). 10. Та все прибігали до мене й питалися чи гарне і чи все оте добро їм до лиця (*Т. Осьмачка «Старший боярин»*). 11. Хто і для чого наносив на круті боки кургану те каміння ще й насунув на його похмуре чоло

папаху з отакезних брил того ніхто не відав (*В. Чемерис «Скіфська таїна»*). 12. Як ніхто не відав чиї дужі руки його насипали і для чого лишили на віки і що ховає у своїх надрах цей загадковий велет українських степів (*В. Чемерис «Скіфська таїна»*). 13. До нього звернувся Грицько і він йому обіцяв що як лише збереться компанія то дасть йому знати а що не знає коли воно буде то треба бути наготовівлі щоби не гаючись бути готовим до дороги (*А. Чайковський «Сагайдачний»*). 14. А коли хто побачивши такий блуд перехреститься то лихий проти божої сили не встоїться і світло загасить (*А. Чайковський «Сагайдачний»*).

3. Розставте пропущені розділові знаки, із запропонованих речень випишіть складнопідрядні речення з підрядними порівняльними. Відмежуйте такі речення від простих, ускладнених порівняльним зворотом.

1. Тяжка думка кружляє в стратеговій голові як орел над лютим бойовиськом (*Ю. Мушкетик «Смерть Сократа»*). 2. Ми не вірили матері і захищали діда од її нападів бо псалтир всередині був не чорний а білий, а товста шкіряна палітурка коричнева як гречаний мед чи стара халява (*О. Довженко «Зачарована Десна»*). 3. Кашель клетотів у нього в грудях як лава у вулкані, довго і грізно і дуже нескоро після найвищих нот коли дід був уже весь синій як квітка крученого панича вулкан починав діяти і тоді ми тікали хто куди і вслід нам довго ще неслися дідові громи і блаженне крехтання (*О. Довженко «Зачарована Десна»*). 4. Тютюн був високий і густий-прегустий. Він саме увів великими золотими гронами як у попа на ризах а над ризами носилися бджоли видимо-невидимо (*О. Довженко «Зачарована Десна»*). 5. Здавалось нам ніби її зовсім ніхто не будував а виросла вона сама як печериця між грушею і погребом і схожа була також на стареньку білу печерицю (*О. Довженко «Зачарована Десна»*). 6. Як глина висохла й міцно схопила каміння кілки обплели лозою і жінки завалькували їх з обох боків глиною от і стіни готові (*В. Чемерис «Був у султана соловейко»*). 7. Люду на ринках з рання й до вечора як бджіл в добрій колоді (*В. Чемерис «Був у султана соловейко»*). 8.

Весла літали мов крила птаха (*В. Малик «Фірман султана»*). 9. Жебраки зникли з двору ніби їх вітром здуло (*В. Малик «Фірман султана»*). 10. Сорок скрипок тієї ж миті теж були затиснуті між рожевими підборіддями і червоними як мак галстуками (*П. Загребельний «Учитель»*). 11. В церкву як з кінокадру влетів молодий русявочубий полковник (*М. Стельмах «Правда і кривда»*). 12. Марко розплющив очі холонучи на тлі темені мов на велетенському рентгенознімку побачив смерть (*М. Стельмах «Правда і кривда»*). 13. Марко справді почув оте «жив-жив» ніби уже навколо нього бризкало насіння (*М. Стельмах «Правда і кривда»*). 14. Чотири роки мов чотири віки пройшли над землею мільйони очей згасли на ній і стали землею (*М. Стельмах «Правда і кривда»*).

4. Розставте розділові знаки в реченнях, поясніть пунктограми в складнопідрядних реченнях з кількома підряднимим. Вставте, де потрібно, пропущені букви, розкрийте дужки.

I. 1. Страшні слова коли вони мовчать коли вони зненацька причаїлись (*Л. Костенко*). 2. Чи знаєте як пахне м.ята біля пр.чілка під вікном чи не гріх великий спати в червневу ніч солодким сном (*Г. Донець*). 3. Сонце піднялося рано здається раніше звичайного щоб наситити своїм промінням своїм теплом усіх кому ніколи впиватись ним у будень (*М. Олійник*). 4. Ти не можеш мене покарати блискавками з/під синіх брів бо тебе я навіки втратив ще до того як вперше зустрів (*В. Симоненко*). 5. Як хороше радіти без причини коли на місто сутінь опада і чується як тихо безупинно дзюрчить у стоки весняна вода (*В. Симоненко*).

II. 1. Витри піт солоний із чола і трудись забувши про у тому бо людина ціниться по тому чи вона зробила що могла (*М. Луків*). 2. І про нас думають виходячи з того що ми робимо який маємо вигляд що ми кажемо і як це ми кажемо (*Д. Карнегі*). 3. Єдиний спосіб на землі вплинути на іншу людину це говорити про те чого вона хоче і навчити як здобути бажане (*Д. Карнегі*). 4. Я люблю тебе друже за те що в очах твоїх море синіє що в очах твоїх сонце цвіте мою душу голубить і гріє (*В. Сосюра*). 5. Ніколи я не знав що так люблю до болю до смертельного жалю понад Дніпром сріблісті верболози березу що

прозорі ронить сльози на тиху присмирнілу мураву (*М. Рильський*). 6. Яцько підкидає в лежанку дрова а Спихальський ще змарнілий після поранення але вже веселий і жвавий бо відчув в останні дні як у його м'язи стрімко вливається нова молода сила швендяє по хаті і потираючи руки заглядає до полумисків дзбанів та пляшечок які все ставила і ставила на стіл Звенигориха (*В. Малик «Тайний посол»*).

III. 1.Ходімо в ліс де лист як лис хвостом метляє по старій хрусткій галяві де бродять дерева собі гуртом обвітрені розвихрені дуплаві (*Л. Горлач*). 2.Гони вигонь з душі покірного раба коли між волею й неволею змагання коли між розумом й безумством боро..ьба скоріш раба вичавлюй без вагання (*М. Барчук*). 3.В Стеблеві де кінчається містечко де Рось виривається з тісних берегів обставлених скелями є дуже гарне місце (*І. Нечуй-Левицький*). 4.Життєва доля Василя Симоненка склалася так що й зараз коли його вже нема серед нас мабуть далеко не всі знають кого ми втратили (*І. Коновець*). 5.Стояла тиха ласкава година коли вже віястий липень поскладав сіно в копиці і думав собі про те що з неділі треба складати в полукіпки жито (*М. Стельмах*). 6. Мене мабуть створив такою Бог Бо б'ються в грудях радісні тривоги Бо я живу і змотані в клубок В душі у мене всі земні дороги (*З тв. О. Башикирової*).

IV. 1.На випадкових аркушах паперу та в захаявних книжечках поетова рука покрадьки записувала рядки що стануть дорогими для цілого народу що донесуть до нього крізь усі перепони віщі й вічні слова (*О. Гончар*). 2.Треба було ще глибоко розуміти що мова тільки та невичерпно багата й гарна яка виплекана твоїм рідним народом яка живиться від народних джерел що ніколи не замулюються (*П. Панч*). 3.Вони мусять чекати аж згасне вогонь той вогонь полонинський що сам народився неначе Бог сам має й заснути (*М.Коцюбинський*). 4.Він розумів що життя дається лиш один раз і двічі молодим не бути (*М. Луків*). 5.Коли батько та їхні гості жінки й чоловіки співали пісень то їх обличчя ставали якимись особливими гарними й задушевними неначе тихий геній добра благословляв білими крилами чудесні

душі трударів нашої землі (*В. Сосюра*). 6. Коли пісні мого краю плывуть у рідних голосах мені здається що збираю цілющі трави я в лугах (*М. Рильський*).

V. 1. Коли б спитав мене хто/небудь яку музику любив я у ранньому дитинстві який інструмент яких музик я б сказав що більше за все я любив слухати klepanня коси (*О. Довженко*). 2. Ярема гнувся бо не знав не знав сіромаха що вирости крила... (*Т. Шевченко*). 3. Благословен той день і час коли прослалась килимами земля яку сховає Тарас малими босими ногами земля яку скропив Тарас дрібними росами/сльозами (*М. Рильський*). 4. Сумно й смутно людині коли висихає й сліпне уява коли обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та отрочтва нічого не бачить вона дорогого небуденного ніщо не гріє її не будить радості ані людяного суму (*О. Довженко*). 5. Так хочеться забутись на мить Повідкладати невідкладні справи і тільки слухать як цвіркун сюрчить і як гойдає вітер квіти й трави (*З тв. М. Луківа*). 6. Однак судячи по тому як розчервонілися від наливок його присмагли на морозяному вітрі щоки як він виспівував пісень можна було гадати що гість відчував себе щасливим (*В. Малик «Тайний посол»*).

VI. 1. До душі мені висоти в раннім небі золотім бо нема миліш роботи як новий підводить дім! (*С. Олійник*). 2. Психологи досліджують від якого моменту починається спілкування людини з навколишнім світом коли дитина починає сприймати розрізняти звуки людської мови (*З підручника*). 3. Кажуть же що народився такий що волю у панів одніме... (*М. Коцюбинський*). 4. З першого ж дня коли він зайшов до класу і почав говорити я відчув що полюбив його (*О. Жовна*). 5. Коли читав мені свої вірші котрі я перекладав просте селянське обличчя ставало якимось іншим одухотвореним (*Т. Голендер*). 6. Степ був одноманітний, безмежний, і ніщо не порушувало його тиші, хіба що поскрипування старого ярма, крик воронячих зграй, що з шумом пролітали мимо підвід, опускалися далеко попереду на дорогу і ще з більшим шумом і галасом злітали вгору, коли підводи знову наближалися до них (*Г. Тютюнник «Вир»*).

5. Розтавте пропущені розділові знаки. Виділіть складні речення, визначте їх тип.

На горбочку біля Базавлука там де річка падаючи в Дніпро розлилася просторим як море лиманом Великі Води за часів Запорозької Січі стояли три хати а навколо хат поприсідавши до землі мов паляниці на черені, жовтіли солом'яними стріхами комори повітки сажі й інші будівлі хліборобсько-скотарського господарства. За межами тих будівель далеко на гору розстилався степ а від хат збігали униз до лиману кучеряві садки та зелені обсаджені тополями й вербами левади.

То були зимівники трьох товаришів старих запорожців Балана Лантуха та Луб'яного. Багато вже років жили вони тут під захистом недалекої Запорозької Січі тихо та спокійно випасуючи понад лиманом на вільному степу великі косяки коней і гурти товару та засіваючи невеликі лани всякою пашницею.

Того вечора що з нього починається моє оповідання коли золоте сонце схилившись уже до обрію вигравало на блакитному блискучому просторі лиману своїм жовтогарячим промінням на призьбі найближчої до лиману хати сидів з люлькою в зубах власник одного з зимівників сивовусий дід запорожець Дмитро Балан. Глибокі зморшки що вже давно склалися на чолі старого козака за останні тижні вдвічі поглибшали а в довгих його вусах посивіли останні волосини і вже не нагадували про те що цей сивовусий дід був колись чорнявим бравим січовиком. Люлька запорожця сьогодні чомусь не курилася розпалювати ж її та колупати протичкою козаку було дуже незручно бо в нього була тільки одна права рука замість лівої ж у рукаві сорочки теліпався тільки невеликий цурпалок.

Коли старий козак позбувся своєї руки у Запорозькій Січі ніхто не пам'ятав бо тому вже минуло більш ніж п'ять десятків років. Сталося те ще тоді коли Балан був зовсім молодий за часів кошового Гордієнка (*А. Кащенко «Зруйноване гніздо»*).

6. У реченні *І той любов'ю повниться до світу, хто рідну землю має під ногами* (М. Вінграновський) кома ставиться, бо:

- А Нею відокремлюється підрядна частина, яка стоїть у середині головної.
- Б Нею відокремлюється підрядна частина, яка стоїть після головної.
- В Нею відокремлюється підрядна частина, яка стоїть перед головною.
- Г Є сполучник підрядності *хто*.

7. У реченні *Не питають, чи швидко зроблено, а питають як* (Нар. тв.)

кома перед словом як не ставиться, бо:

- А Підрядна частина складається з одного слова *як*;
- Б Підрядна частина стоїть після головної;
- В Підрядна частина стоїть перед головною;
- Г *Як* виступає другорядним членом речення.

8. У реченні *Я прокинувся через те, що поїзд сіпонув і раптом пішов швидше* (Ю. Смолич) **кома перед словом через не ставиться, бо:**

А Підрядна частина стоїть після головної і приєднується до неї складеним сполучником **через те що**; кома ставиться один раз (або перед складеним сполучником, або в середині його) залежно від змісту речення та інтонації.

Б Підрядна частина стоїть перед головною і приєднується до неї складеним сполучником **через те що**; тоді кома ставиться один раз (або перед сполучником, або в середині його) залежно від змісту речення та інтонації.

В Підрядна частина стоїть після головної і приєднується до неї складеним сполучником **через те що**; тоді кома ставиться тільки один раз в середині сполучник.;

Г Підрядна частина стоїть після головної і приєднується до неї складеним сполучником **через те що**; тоді кома ставиться один раз тільки перед сполучником.

9. У реченні *Де був пісок – там простяглися луки* (Г. Кривда) **ставимо тире, бо:**

А Іноді для інтонаційного виділення головного речення, що стоїть перед підрядним, використовують цей розділовий знак.

Б Іноді для інтонаційного виділення підрядного речення, що стоїть перед

головним, використовують цей розділовий знак.

В Іноді для інтонаційного виділення підрядного речення, що стоїть після головного, використовують цей розділовий знак.

Г Іноді для інтонаційного виділення головного речення, що стоїть після підрядного, використовують цей розділовий знак.

10. Визначте, у якому варіанті допущено пунктуаційну помилку:

А Дід говорить, що так співають лебедині крила (*М. Стельмах*).

Б Я не прийду і коли навіть дуже будеш чекати (*Н. Вінтоняк*).

В Щоб мову свою рідну їх діти не забули, їм літери виводять вірменки на піску (*Л. Костенко*).

Г Віщу таїну спізнати серцем, духу не згубивши, і кров, що рветься з голосних аорт погамувати... (*В. Стус*).

3. УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ У БЕЗПОЛУЧНИКОВОМУ РЕЧЕННІ. ПЕРІОД: РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ

1. Визначте типи складних речень. Поставте в реченнях відповідні розділові знаки, поясніть їх вживання.

1. Місяць на небі зіроньки сяють тихо по морю човен пливе (*Укр. нар. пісня*). 2. Хочеш їсти калачі не сиди на печі (*Нар.тв.*). 3. Слово не горобець вилетить не зловиш (*Нар.тв.*). 4. Знаю від рідного краю в світі кращого краю нема (*П. Дорошко*). 5. Махнула осінь в ліси вони зацвіли пурпуровими сірими та жовтими фарбами (*І. Франко*). 6. Але вірте друзі мої мрії треба завжди всюди (*О.Бердник*). 7. Правду кажуть людину праця величає (*Нар.тв.*). 8. Защебетав соловейко пішла луна гаєм (*Т. Шевченко*). 8. Чужих країв ніколи я не бачив принад не знаю їхніх і окрас та вірю серцем щирим і гарячим нема землі такої як у нас (*В. Симоненко*).

2. Поставте в реченнях розділові знаки відповідно до характеру виражених у них смислових відношень та інтонації (паузи на межі предикативних частин). Визначте тип речень (складносурядні, складнопідрядні, безсполучникові, складні синтаксичні конструкції з різними видами зв'язку тощо).

1. Сторожова стоянка була на сході так що переді мною стояло вже озеро і було воно в багрянцях вечорової зорі (*М. Хвильовий*). 2. Коли вона зникла в паруючій гущавині лісу і мокра блискуча зелень погойдуючись зімкнулась за її спиною Чернишеві на мить здалося що Шури зовсім і не було на вогневій що все це йому привидилось (*О. Гончар*). 3. Давно те минуло як тими шляхами що йшли гайдамаки малими ногами ходив я та плакав та людей шукав щоб добру навчили (*Т. Шевченко*). 4. Дні промчали з такою швидкістю ніби їх хтось підстьобував неначе згряя швидкокрилих голубів за якими гналися птахи-соколи (*О. Копиленко*). 5. Десь далеко у Чорному яру шуміли весняні води і той шум був із якимось особливим сердитим сичанням ніби ті води заливали величезне кострище що ніяк не хотіло гаснути (*Г.Тютюнник*). 6. З дерев щедро сипалось срібне намисто а та сторона звідкіля прийшла сива дощова хмара вже заблищала дзеркально осяяна невидимим сонцем (*Ю.Збанацький*). 7. Моя душа ніколи не забуде того дарунку що весна дала весни такої не було й не буде як та була що за вікном цвіла (*Леся Українка*). 8. Досі коли Таня думала про війну коли обговорювали між собою невітніні ким-небудь завезені з міста фронтові зведення її (при всій трагічності подій) усе ж не покидала надія на якесь чудо сподівання на те що одної прекрасної днини війна все ж скінчиться так само раптово як і почалась (*О. Гончар*). 9. Багато віків люди вивчали бурі урагани тайфуни дали імена вітрам що дмуть постійно почали вимірювати швидкість з якою вони рухаються позначати на картах напрямки по яких мчать велетенські вихори і за їхнім переміщенням передбачати зміни погоди (*О. Муранов*).

3. Між частинами безсполучникового речення *На білу гречку впали роси, веселі бджоли одгули, замовкло поле стоголосе в обіймах золотої мли* (*М. Рильський*) ставиться кома, бо вони:

А Вказують на одночасність подій.

Б Вказують на послідовність подій, а друга частина містить наслідок того, про що говориться в першій.

В Вказують на послідовність подій.

Г Віддалені за змістом і мають свої розділові знаки.

4. Між частинами безсполучникового речення *Навіть найкращі підручники історії ще нікого в світі історії не навчили: її треба мати в своїй крові, в своїй культурі і у своїй традиції (В. Липинський)* **ставиться двокрапка, бо:**

А У другій частині вказано на причину того, про що говориться в першій.

Б Друга частина (група речень) розкриває зміст першої, пояснює її (можна вставити сполучник *a same*).

В Друга частина доповнює першу в цілому (можна вставити сполучник *що*).

Г У першій частині вказано на причину того, про що говориться в другій.

5. Між частинами безсполучникового речення *По один бік – густі старі груші вище й вище виганяються по косогорі, неначе густі хмари наступають згори; по другий бік левади – страшенна садова гущавина; там, за вербами, густі вишняки, сливи угорки злились докупи з широкими кущами бузини та калини (І. Нечуй-Левицький)* **ставиться крапка з комою, бо:**

А У другій частині вказано на причину того, про що говориться в першій.

Б Вказують на послідовність подій, а друга частина містить наслідок того, про що говориться в першій.

В Вказують на послідовність подій.

Г Вони віддалені за змістом і мають свої розділові знаки.

6. Між частинами безсполучникового речення *А ти гадав: безсмертя – річ проста (Б. Олійник)* **ставиться двокрапка, бо:**

А У другій частині вказано на причину того, про що говориться в першій.

Б Друга частина (група речень) розкриває зміст першої, пояснює її (можна вставити сполучник *a same*).

В Друга частина доповнює першу в цілому або присудок (можна вставити сполучник *що*).

Г У першій частині випущено слова і побачив, і почув.

7. Між частинами безсполучникового речення *Говорить – шовком вишиває* (Нар. тв.) ставиться тире, бо:

- А Друга частина виражає наслідок того, про що йдеться в першій.
- Б У першій частині вказується на умову того, про що говориться в другій.
- В Дії, названі в обох частинах, протиставляються.
- Г Зміст першої частини порівнюється зі змістом другої.

8. Між частинами безсполучникового речення *Бідне сорочці раде – багатий і кожуха цурається* (Нар. тв.) ставиться тире, бо:

- А Друга частина виражає наслідок того, про що йдеться у першій.
- Б У першій частині вказується на умову того, про що говориться в другій.
- В Між частинами існують зіставно-протиставні відношення.
- Г Зміст першої частини порівнюється зі змістом другої.

9. У якому варіанті наведено період?

1. Повитягались гострі шпилі, одділились окремі каміння, перетворились у білий мрамур, – і став перед нами острів із моря (*М. Коцюбинський*);
2. Галаксією – Молочним Шляхом – давньогрецькі астрономи називали широку світлу смугу, яка перетинає сузір'я Корма, Великий Пес, Одроріг, Близнята, Візничий, Персей, Кассіопея, Лебідь, Лисичка, Стріла, Орел, Щит, Стрілець, Скорпіон, Південний Трикутник, Муха, Паруси (*І. Климшшин*);
3. Заплутуюсь густіш і гірше Під діамантовий гіпноз, І тільки бачу – камні, вірші, І тільки чую – гул погроз (*Є. Маланюк*);
4. Проїшовся березень з підсніжником на шапці і над татарським бродом, і під його ходою вибухнули криги, зосліпу посунули одна на одну та на коріння яворове, на м'який з червонолозом берег, він закипів шумовинням, на костричався вирваним татарським зіллям, що ніжно запахло торішнім літом (*М. Стельмах*).

10. Поставте розділові знаки в періоді.

1. А поглянеш на розсипані хатки на зав'язані снігом лужки та діброви на мовчазні під місяцем верби на притихлі садочки й криниці згадаєш петрівчанські стіжки й копиці скрипчиві ворота чи підведені тінями тини і звідусіль сколихнеться оживе чиесь кохання (*М. Стельмах*).
2. В серпневі дні

коли обжинки справляє сита медвяна земля і кулики дзвенять на узбережжях мережкою гаптуючи пісок а ластівки малечу навчають повітря сизе різати грудьми в серпневі дні розширюється обрій і розгортає крила далечінь (М. Рильський). 3. Доки сонця доки світу Доки рясту доки цвіту В радощах журбі Серця кращі почування Найщиріші поривання душу все тобі! (П.Грабовський). 4. Плекаймо вміння віддавати любов тепло зустрічний крок і завжди будемо багаті В щедроті серця і думок (В.Крищенко). 5.А ще чогось жаліла за дощами за цвітом яблуневим за хрущами за сонцем і за квітами в траві якісь вони зробились як живі (Л.Костенко). 6.Не лицемірити не чванитись пихато не дурачкам пускати в очі дим не з мудрим виглядом зазубрені цитати Вигукувати голосом худим Я не цього бажаю не папуга Щоб віддаватись цьому ремеслу Я хочу правді бути вічним другом І ворогом одвічним злу (В.Симоненко). 7.Спочатку було Слово В кінці було Мовчання А загадка між ними Назвалася Життям (Т.Севернюк).

4. ПОВТОРЕННЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРО ПУНКТУАЦІЮ В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Завдання: Розставте розділові знаки в реченнях, поясніть пунктограми. Вставте, де потрібно, пропущені букви, розкрийте дужки.

Варіант 1

1. Гуляє вітер по полях несе дощі ласкаві й добрі і стел...ть...ся великий шлях за синій неозорий обрій (М. Рильський).

2. Хай жовтий лист зникає в/далині та ще не раз весна тобі всміхнеться (В. Сосюра).

3. Червоним яблуком округлим скотився день дospelий і тяжкий і ніч повільним помахом руки широкі тіні чорним пише вуглем (М. Рильський).

4. Держи хліб на обід а слово на одвіт (Нар. творчість).

5. Край балки проводжаючи потоки петрів батіг сміється синьооко і коси розпустила ковила... (В. Павловський).

6. Палали села і дуби палали палали ниви золотих пшениць а ми ішли і груди підставляли під вістря чорних блискавиць (В. Сосюра).

7.Налита сонцем і вітрами хлюпоче веслами весна і піднімає буйні трави земля хмільна і запашна *(В. Сосюра)*.

8.Чи знаєте як пахне м..ята біля пр..чілка під вікном чи не гріх великий спати в червневу ніч солодким сном *(Г. Донець)*.

9.Сонце піднялося рано здається раніше звичайного щоб наситити своїм промінням своїм теплом усіх кому ніколи впиватись ним у будень *(М. Олійник)*.

Варіант 2

1.Літо збігло як день і з невлежаного туману вийшов синьоокий золоточубий вересень *(М. Стельмах)*.

2.Ще тільки зійшов сніг а верба уже спішить пр..вітати світ з весною даруючи йому пухнасті жовті котики *(Г. Бондаренко)*.

3.Радісно дихала ніч пахощами далекого степу і з подихами доносився невиразний шум чудових розмов її з землею *(В. Підмогильний)*.

4.Небо високе й чисте просівало зорі крізь невидиме решето і вони мерехтіли падаючи *(Г. Тютюнник)*.

5.Та прийде час і ти огнистим видом засяєш у народів вольних колі труснеш Кавказ впережешся Бескидом покотиш Чорним морем гомін волі і глянеш як хазяїн домовитий по своїй хаті і по своїм полі *(І. Франко)*.

6.Хай вітер знамена колише й співають в садах солов'ї! *(В. Сосюра)*.

7.Остап з Соломією сіли під вербою але їм не говорилося *(М. Коцюбинський)*.

8.Ти не можеш мене покарати блискавками з/під синіх брів бо тебе я навіки втратив ще до того як вперше зустрів *(В. Симоненко)*.

9.Як хороше радіти без причини коли на місто сутінь опада і чується як тихо безупинно дзюрчить у стоки весняна вода *(В. Симоненко)*.

Варіант 3

1.У полях диміла місячна курява і тихим посвистом бриніли жита й пшеничні ожереди *(Є. Гуцало)*.

2.На хуторі вмирає день і гасне перестигла бронза пшениць *(М. Хвильовий)*.

3.Хоч поїдьте ви у ліс а я тут посиджу хоч посиджу я за вас а ви їдьте діду
(Л. Глібов).

4.Травневий день давно вже догорів і даль доносить пісню журавлину а я
їду у морі ліхтарів закоханий в безсмертну Україну (В Сосюра).

5.Чи то цвіт біліється рясний чи з/під хустки сивина вдовина?

6.І літо минуло і осінь пріспіла і листям пожовклим всі стежки покрила
(Л. Глібов).

7.Дівчата на луці гребли а парубки в копиці клали та знай на сонце
позирали та нісенітниці верзли (Т. Шевченко).

8.Витри піт солоний із чола і трудись забувши про у тому бо людина
ціниться по **тому чи** вона зробила що могла (М. Луків).

9.Про нас думають виходячи з того що ми робимо який маємо вигляд що
ми кажемо і як це ми кажемо (Д. Карнегі).

Варіант 4

1.З далекого краю лелеки летіли та в одного лелеченька крилонька зомліли
(Д. Павличко).

2.Скупий два рази дає а лінивий два рази робить (Нар. творчість).

3.Кров не вода а серце не камінь (Нар. творчість).

4.Тільки невсипуще море бухає десь здалеку та зорі тремтять в нічній
прохолоді (М. Коцюбинський).

5.Вдалині хиталися дерева і синів задумано прибій (В. Сосюра).

6.По узліссі й на галявині зеленіє перший ряст і цвітуть проліски та
сон/трава (Леся Українка).

7.Не/спалося а ніч як море (Т. Шевченко).

8.Єдиний спосіб на землі вплинути на іншу людину це говорити про те чого
вона **хоче** і навчити як здобути бажане (Д. Карнегі).

9.Я люблю тебе друже за те що в очах твоїх море синіє що в очах твоїх сонце
цвіте мою душу голубить і гріє (В. Сосюра).

Варіант 5

1.Жили/були на світі дід і баба і була у них курочка ряба (Укр. нар. казка).

2. Десь/не/десь у деякімсь царстві жив собі цар та цариця а в них три сини як

соколи (Укр. нар. казка).

3. Гарячі коні помахували обтиканими виноградним листям головами а дівчина у вінку з виноградної гіллячки тягла за собою на віз кілька стятих батьком довгих лозин з делікатним лапатим листом та позакручуваними тоненькими вусиками *(М. Коцюбинський).*

4. Задихав бер..зняк з..леними устами і перший пролісок аж білий до нестями тоненьку ніжку звів *(А. Малишко)*

5. Де/не/де біля яворів синіє безводний полин або кушит..ся пахучий чебрець *(М. Стельмах).*

6. В лісі оз..ваються співи солов..їні і всі голоси в..сняної ночі *(Леся Українка).*

7. Ніколи я не знав що так люблю до болю до смертельного жалю понад Дніпром сріблесті верболози березу що прозорі ронить сльози на тиху присмирнілу мураву *(М. Рильський).*

8. Ходімо в ліс де лист як лис хвостом метляє по старій хрусткій галяві де бродять дерева собі гуртом обвітрені розвихрені дуплаві *(Л. Горлач).*

9. Гони вигонь з душі покірного раба коли між волею й неволею змагання коли між розумом й безумством боро..ьба скоріш раба вичавлюй без вагання *(М. Барчук).*

Варіант 6

1. Мавка зачарована тихо кол..ш..ться усміхається а в очах якась туга аж до сліз... *(Леся Українка).*

2. По білих снах рожевії гадки л..генькі гаптували мережки і мрії ткались золото/блакитні спокійні тихі не такі як літні... *(Леся Українка).*

3. І знов цвітуть черешні і зеленіє луг... Сьогоднішнє вчорашнє незмінний круг *(М. Драй-Хмара).*

4. Здається сном далеке літо і юнь моя здається сном *(В. Сосюра).*

5.Он грім травневий радісно гуркоче а там за ним в..селка молода підперезала стрічкою пів/неба (*М. Рильський*).

6.Один я на світі без роду і доля стеблина билина на чужому полі (*Т. Шевченко*).

7.Минула ніч і сонце білогриве несе на гроні огненному день... (*В. Симоненко*).

8.В Стеблеві де кінчається містечко де Рось виривається з тісних берегів обставлених скелями є дуже гарне місце (*І. Нечуй-Левицький*)

9.Життєва доля Василя Симоненка склалася так що й зараз коли його вже нема серед нас мабуть далеко не всі знають кого ми втратили (*І. Коновець*).

Варіант 7

1. Будь/що будь а я туди доб..юєя і води холодної нам. лося і спочину в літньому

саду (І. Вирган).

2. Зрідка спросоння заскрипить журавель або гупне біля якогось похиленого тину росяне яблуко (*М. Стельмах*).

3. Недоговорено багато і недослухано на/ жаль (*П. Воронько*).

4. В поля з пахучої долоні червінці осінь просіва а десь біжать залізні коні і пахне холодом трава (*В. Сосюра*).

5. Т..хесенький вечір на землю спадає і сонце сідає в т..мнесенький гай (*В. Са- мійленко*).

6. Наука вчить багато а життя ще більше (*Нар. творчість*).

7. Стояла тиха ласкава година коли вже віястий липень поскладав сіно в копиці і думав собі про те що з неділі треба складати в полукіпки жито (*М. Стельмах*).

8. На випадкових аркушах паперу та в захалявних книжечках поетова рука покрадьки записувала рядки що стануть дорогими для цілого народу що донесуть до нього крізь усі перепони віщі й вічні слова (*О. Гончар*).

9. Треба було ще глибоко розуміти що мова тільки та невичерпно багата й гарна яка виплекана твоїм рідним народом яка живиться від народних джерел що ніколи не замулюються (*П. Панч*).

Варіант 8

1. Не так бага..тво як вірнеє бра..лво (*Нар. творчість*).

2. Ніч колихала так ласкаво про/те не /спалося ні/як (*А. Малишко*).

3. Людина вища за тварину здатністю до мови але ни..ча за неї коли негідно поводитьься з мовою (*Сааді*).

4. Сестрою другом будь у час терпкий ніколи лиш не/будь ніким (*Я. Камінський*).

5. І в чорних сльозах стояла в солодких сльозах шовковиця і чорні сльози шовковиці капали через тин (*Л. Костенко*).

6.Здр..гнувся дуб збудилася зі сна осика тр..мтлива (Б. Лепкий).

7.А які горизонти чисті і прозорий осінній сад (П. Тарасюк).

8.Вони мусять чекати аж згасне вогонь той вогонь полонинський що сам народився неначе Бог сам має й заснути (М. Коцюбинський).

9.Він розумів що життя дається лиш один раз і двічі молодим не бути (М. Луків).

Варіант 9

1.Річка широка та глибока а вода синя та чиста і котилася вона виблискуючи та шумуючи (Панас Мирний).

2.Сяйнуло сонце й земля заграла блискітками завирувала пахощами (В. Шевчук).

3.Зараз тільки сухе бадилля стовбурчилось на городі та стр..міло соняшиння (О. Донченко).

4.Із/за темного дуба то калинова вітка витягнеться і червоний кетяг горить як жар то колюча гайова рожа покаже дрібні листочки й пахучу квіточку (Марко Вовчок).

5.Ночами земля вже тужавіла але в/день ро(з,с)м'якала проти сонця і озимі посіви весело бігли в/далину (М. Стельмах).

6.Соколинний бір тепер золотився багрянів палав холодним полум'ям і кожний ранок готував все нові і нові візерунки додавав г..рячих фарб (О. Донченко).

7.Дніпро спокійно шумить і р..ве і хвиля берег мие і мла стоїть стіною від землі до неба глухого беззоряного (А. Шиян).

8.Коли батько та їхні гості жінки й чоловіки співали пісень то їх обличчя ставали якимись особливими гарними й задушевними неначе тихий геній добра благословляв білими крилами чудесні душі трударів нашої землі (В. Сосюра).

9.Коли пісні мого краю пливуть у рідних голосах мені здається що збираю цілющі трави я в лугах (М. Рильський).

Варіант 10

1. Отак весна підчатувала зиму вхопила в свої гарячі обійми й понесла не знати куди а розкута земля вмивалась на волі розбухала зачувши в собі нове життя й починала уб..ратися в зелений вінок/молодик *(В. Земляк)*.

2. Лютували шаблі і коні бігли без вершників і Половці не/пізнавали один одного а з неба палило сонце а гелгання бійців нагадувало ярмарок а пил уставав як за чередою ось і розбіглись всі по степу і Оверко переміг *(Ю. Яновський)*.

3. Зозуля не тільки кує а захопившись ще й хававкає *(О. Донченко)*.

4. І під нами хмари стали пурпурові а сонце червоніло наче мідь *(Д. Павличко)*. 5. Внизу під скелями срібляста річка а над проваллям на самім краю стоїть висока рівна ніби свічка у гостроверхій шапочці смерічка і в плесі розгляда красу свою *(Д. Павличко)*.

6. Може квіти зійдуть і настане ще й для мене весела весна *(Леся Українка)*.

7. Коли б спитав мене хто/небудь яку музику любив я у ранньому дитинстві який інструмент яких музик я б сказав що більше за все я любив слухати klepanня коси *(О. Довженко)*.

8. Ярема гнувся бо не знав не знав сіромаха що вирости крила... *(Т. Шевченко)*.

9. Благословен той день і час коли прослалась килимами земля яку сходяв Тарас малими босими ногами земля яку скропив Тарас дрібними росами/сльозами *(М. Рильський)*.

Варіант 11

1. Давно відшуміли дні далекої юності та ніколи мені не забути першої зустрічі з Києвом *(І. Цюпа)*.

2. На тонкій шії чорнів шнурок з дукачем та червоніло дрібне добре намисто *(М. Коцюбинський)*.

3. Цвіте шпориш і заростає стежка *(Л. Костенко)*.

4. І знову спекотне мар..во і золота втома степів *(М. Стельмах)*.

5. Все йде все минає і краю не/має (*Т. Шевченко*).

6. Минає довга мить і нарешті з'являється з вузла яблуко та яке! Лежить на полоні червонощоке свіже велике просто мов сонце вранішнє! (*О. Гончар*).

7. Бо він був ніжний той весняний легіт співаючи їй розвивав листочки милуючи розмаяв їй віночка і пестячи кропив росою косу (*Леся Українка*).

8. Сумно й смутно людині коли висихає й сліпне уява коли обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та отрочтва нічого не бачить вона дорогого небуденного ніщо не гріє її не будить радості ані людяного суму (*О. Довженко*).

9. До душі мені висоти в раннім небі золотім бо нема миліш роботи як новий підводить дім! (*С. Олійник*).

Варіант 12

1. Майнуло в повітрі десятки крил і голубина згряя знялася в блакить (*О. Донченко*).

2. Річка пересохла і в криниці нема води і город аж корчиться від спраги (*Г. Пагутяк*).

3. Біля присілка білояра пшениця була молода і вища а горді соняшники стояли як сл(о,а)в'янські вої щитами на захід (*М. Стельмах*).

4. За татарським бродом коні топчуть яру руту і туман. За татарським бродом із сивого жита з червоного маку народжується місяць і коло козацької могили як повір'я висікається старий вітряк (*М. Стельмах*).

5. У нас оце якраз яблука падають.. Вийдеш на світанку а вони бух бух. Візьмеш і роси а вони свіжі холодні (*Г. Тютюнник*).

6. Плакала бо любила землю город поле а мусила варити їсти цілому табунові ненажерливої челяді (*М. Коцюбинський*).

7. Навкруги була земля така чорна пухка родюча повесні пишна восени багата а ніхто не кликав її на ту землю... (*М. Коцюбинський*).

8. Психологи досліджують від якого моменту починається спілкування людини з навколишнім світом коли дитина починає сприймати розрізняти звуки людської мови (*З підручника*).

9. Кажуть же що народився такий що волю у панів одніме... (М. Коцюбинський)

Варіант 13

1. Але душа народу не сліпа вона стоока (М. Рильський).

2. То пронесеться над болотом чайка то промайне бистрий чибіс і грудкою впаде в сиру землю (А. Шиян).

3. Слова полова але вогонь в одежі слова безсмертна чудотворна фея правдива іскра Прометея (І. Франко).

4. Дерев мене чекають і падає листя на стежку і падають зорі в долоні і падає сон у траву (І. Драч).

5. Полонина погасла і отара овець повзе по ній як сірий лишай (М. Коцюбинський).

6. В повітрі дощ і гречка гіахне тепло немов розлився бурштиновий мед (М. Рильський).

7. Настане час і в юні сині сади моєї батьківщини рум'яним цвігом зацвітуть (В. Сосюра).

8. З першого ж дня коли він зайшов до класу і почав говорити я відчув що полюбив його (О. Жовна).

9. Коли читав мені свої вірші котрі я перекладав просте селянське обличчя ставало якимось іншим одухотвореним (Т. Голендер).

Варіант 14

1. Космодроми цвітуть чебрецем і ромашкою і плечисті сини в сорочках нароз-пашку із двадцятого віку виходять на старт (Б. Олійник).

2. Сміється небо Києва хмарками в вишині і молоді і весело і радісно мені (В. Сосюра).

3. Може квіти зйдуть і настане ще й для мене весела весна! (Леся Українка).

4. За хмарами куталось сонце й опускало воно під краї неба імлаві просвітки (М. Стельмах).

5. Сичі в гаю перекликались та ясен раз у раз скрипів (Т. Шевченко).

6. Кам'яні баби стояли на курганах і сліпо дивились у далечінь та ще високо в небі шугали орли шукаючи нової поживи (*І. Цюпа*).

7. Зима летіла над землею і от весна і все в цвіту (*В. Сосюра*).

8. Залишу я синові у спадок батьківське терпіння і хоробрість щоб збагнув із вдячністю нащадок як життя плекалося і добрість (*Д. Луценко*).

9. Коли б ти знала де я був що я губив і що здобув який безмежний бачив світ! (*П. Воронько*).

Варіант 15

1. Хліб і сіль для друга й брата а для ката грім (*М. Рильський*).

2. Реве Дніпро й лани широкополі медами пахнуть колосом шумлять (*А. Малишко*).

3. Пройшла гроза і ніч промчала і знову день шумить кругом (*М. Рильський*). 4. Над м'яким золотом нив нерівно підіймалися/опадали крила косарок і до самого неба строкато цвіли постаті жниць.

5. В кошику червоніла не тільки перша молода картопля а й йоршилися білоносі огірочки.

6. В кошику червоніла перша молода картопля і йоршилися білоносі огірочки. 7. По однім боці хвилювалося жито а по другім жовтіла глиняна круча з чубком червоних маків (*М. Коцюбинський*).

8. Епохо дай мені завзяття на кожен день на кожну мить щоб міг нащадкам розказати я про те як ми навчились жить (*П. Сингаївський*).

9. Я допускаю що в мене живе душа коня бо на зелені трави мене весною тягне хоч під осінь люблю я в білім золоті вівса купатися (*Д. Павличко*).

Варіант 16

1. Тільки шелестять на городі соняшники та десь у берегах сонно кричить іволга (*Г. Тютюнник*).

2. Чи підпалено чи може самі необережними були (*І. Нечуй-Левицький*).

3. Пройшовши мимо Тимка дівчина зупинилася і стала розмовляти зі своєю

подругою і мабуть сказала їй щось дошкульне й смішне і це сказане безсумнівно відносилось до Тимка... (Г. Тютюнник).

4.Потім почали текти річечки по вулицях і стала парувати земля на сонечку (В. Винниченко).

5.Може то гуляли біля своїх нірок ховрашки, а може, поверталися із невдалого полювання лисиці (Г. Тютюнник).

6.Я співаю пісню морю і воно мені сніва (О. Олесь).

7.Оця реальна мить вже завтра буде спомином а післязавтра казкою казок (Л. Костенко).

8. Усі історики сходяться на тому що Нестор був надзвичайно освіченою людиною добре знався і в давньоруських і в іноземних літописах які читав в оригіналі (М. Слабошпицький).

9. Якщо ж уважно читати стародавні письмена з'ясовується що наші предки подекуди успішно перемагали різні хвороби і що вони навіть робили складні хірургічні операції (О. Єфімов).

Варіант 17

1.З/під ніг зеленою росою випорскували коники а між копицями наче землеміри ходили бусли (М. Стельмах).

2.Багато їздив я по світі й чимало всякої краси надивився але садів таких як наші кийівські і другої такої ріки як наш Дніпро я ніде більше не бачив (Б. Лепкий).

3.Вона місця в хаті не знаходить поглипуючи в замуrowані морозом вікна але що ти побачиш крізь іній крізь гіллясті візерунки? (Є. Гуцало).

4.Пісня була трохи смутна але ж від неї робилося так затишно і тепло в грудях (Ю. Смолич).

5.Деся ревів пароплав і далеко на півдні пливли його привабливі вогні (М. Хвильовий).

6.А сонце як і літом радісно/блискуче а небо ще синіш (Н. Романенко-Ткаченко).

7. Лампа стояла на столі прикрита плескатим абажуром і світло падало тільки додола (*Ю. Смолич*).

8. Зауважимо що всього кілька десятків років тому думали ніби міжпланетарний простір це вакуум і що магнітне поле Землі залишається упорядкованим майже до відстаней на багато сотень тисяч кілометрів (*І. Мінасян*).

9. Отже хто бачив дочку сотника Таволги, той би сказав може що вона краща й над ясною зорю в погоду краща й над повний місяць серед ночі краща й над саме сонце що звеселяє й рибу в морі і звіря в дуброві (*П. Куліш*).

5. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ ПРЯМОЇ МОВИ, ДІАЛОГУ ТА ЦИТАТ

1. Поясніть розділові знаки при прямій мові.

I. 1. Ой по горі роман цвіте, долиною козак іде та у журби питається: «Де та доля пишається?» (*Т. Шевченко*). 2. «Бог з тобою, моя доле! - кажу їй у вічі. Та й подумаю, як кажуть в світі добрі люде: Що було вже, те бачили, побачим, що буде» (*О.Афанасьєв-Чужбинський*). 3. Що горе й море, що там кілометри, коли Наталка тужить: «Петре, Петре!» (*М. Рильський*). 4. Титарівна зустрічає, приспівує, примовляє: «Чи не той це Микита, що з вільотами свита?» (*Т.Шевченко*). 5. Бентежну душу кликав небокрай, і я сказав собі: «Не відступай!» (*П. Перебийніс*). 6. «Хто б це?» - подумав він та й пішов на голос (*Панас Мирний*). 7. «Хто там? - чути з хати. - Просимо! Чи не забув двері відчиняти?!» (*Д. Павличко*). 8. А мати вийшла на поріг і мовила: «Вертайся, сину» (*О. Рубан*).

II. 1. Та робітнику строго промовив Христос: «Коли знаєш, що чиниш, блаженний еси; а не знаєш, що чиниш, - проклятий еси» (*І. Франко*). 3. «Хто із вас додому хоче, - каже власник борода, - хай лишень заплющить очі - віднесу його туди» (*В. Симоненко*). 4. «Та, балакаєте, - мовив дід, - а потім знов побіжите» (*О.Довженко*). 5. «Та ми такі! - сказала одна молодиця. - А які ж

ми?» (О. Довженко). 6. «Яка же то дурниця? - величаво запитався Головківський.- Хіба громада робить дурниці?» (Б. Грінченко). 7. «Я не сумніваюся, - впевнено сказала дівчина. - А хіба є для того підстави?» 8. «То вам на щастя, милі соколята, - сказала нам бабуся біля хати, - зустрівсь, мов диво, серед поля кінь» (В.Грінчак).

2.Перепишіть, розставляючи потрібні розділові знаки при прямій мові.

1. Пам'ятаю, казала моя мати Цей світ як маків цвіт. Зранку цвіте, до вечора опаде! (О. Довженко). 2. Все, все ми віддаємо тобі, Батьківщино промовив він раптом якимось дивним голосом ні до кого Все! Навіть наші серця (О. Гончар). 3. Життя в неволі нічого не варте відказав Максим краще смерть! (І. Франко). 4. Роби добро мені казала мати і чисту совість не віддай за шмати! (Д. Павличко). 5. Ніщо так не красить людину, як натхнення подумала Ярослава (О. Гончар). 6. Я подумав тоді Тіні коротшають так само непомітно, як і людське життя (Гр. Тютюнник). 7. Чому звеліти власним почуттям Лишіться! не дозволено людині? (М. Рильський). 8. Яке то щастя дано людині заговорив знову Блаженко, заворожений картиною неосяжного світлого простору Отакий світ!.. Скільком би вистачило!.. А що з того?.. Не вміє вона його спожити! (О. Гончар).

3.Запишіть діалог, членуючи його на репліки та розставляючи пропущені розділові знаки.

Скільки ж вона просить ваша курка А скільки дасте Та я за неї нічого не дав би Це ж чого Бо курка мовчить а не просить А ви в неї попитайте Я питаю та хіба ж ви курці хоч слово дасте сказати Торохтите й торохтите (Є. Гуцало).

4.Перебудуйте речення, замінивши пряму мову непрямою. Поясніть, які при цьому відбуваються зміни.

1. «Я страшенно люблю поезію, - раптом соромливо, якимось по-дівочому сказала Марія Каспарівна, - хоча сама ніколи й двох рядків не могла стулити» (О.Іваненко). 2. Дібровонька тоді загомонила: «О зимо, не лякай безрадіним кінцем!» (Олена Пчілка). 3. Питає у неба земля: «Чи ти будеш моїм

оборонцем?» (М. Нагнибіда). 4. «Прапорonosці, в голову колони!» - пролетіла команда командира полку (О. Гончар). 5. «Чим я можу тобі допомогти?» - запитав я в друга.

5. Проаналізуйте конструкції з прямою мовою. Зверніть увагу на місце слів автора, розставте розділові знаки.

1. Ми маємо жити в гармонії з природою озивається до Береговця власна душа Адже ми мандруємо у Всесвіті на природному космічному кораблі, який називається Земля. Чи ж дбаємо ми про те, щоб на нашому планетольоті все було у цілковитій справності? (Із тв. І. Цюпи). 2. Лесик, Толя й два Володі сумували на колоді. Лесик скаржився Хлоп'ята, страх як тяжко жить мені - слухай маму, слухай тата, умивайся день при дні. Ох, і тяжко жить мені! (В. Симоненко). 3. І будуть литись теплих сліз потоки і в них бринітимуть слова Я ждала, ждала цілі роки і в'яла, сохла, як трава... (Олександр Олесь). 4. Сумління знов шепоче Ой, не так, не так живеш, не те, мій друже, робиш, міняєш на поцоканий п'ятак днів золото незнайденої проби (В. Крищенко).

6. Поставте пропущені розділові знаки і поясніть їх.

1. Одгородила доля шматочок поля та й каже Отут нам з тобою сіяти Хочеш - жито, хочеш - пшеницю, мак, свиріпу, овес, щиріцю Чи по самісінький горизонт насій собі клопотів і гризот (Л. Костенко). 2. Один скимлів Якби в літа дитячі! І сталось так, і він уже малюк, і він, колишній, раптом як заплаче Це ж стільки знову пережити мук! (П. Скунець). 3. Ось я йду! обізвалась зима (Лєся Українка). 4. ...Волаю, безмов'ям повен Світися в мені, любове!... (Б. Нечерда). 5. Ще б ми стільки прочитали, як ти докинула Василина і пояснила подрузі Взимку цілі ночі просиджує за книжками (О. Гончар). 6. А в темнім яру верба стрункій та брунатній вільсі Як мені вилізти звідси? В'ялить мене, сестро, журба (В. Чумак). 7. Я битий був малим. І кінь мені на вухо шепнув Терпи, не плач! Переболить, братухо! Донині ще болить, бо я не сплакав біль! О коню, коню мій, як вчив ти легкодухо! (Д. Павличко). 8. Ні, не клич мене, весно казала я їй не чаруй і не ваб надаремно (Лєся Українка). 9. Діду, а куди лебеді полетіли? запитав хлопчик (М. Стельмах).

7. Замініть, де можливо, пряму мову на непряму. Поясніть заміну.

1. «Чому ви так дивитесь на мене, Шовкун?» - пристрасно допитувалась Шура (*О. Гончар*). 2. «Розумна річ!» - всі зачали гукать (*Л. Глібов*). 3. «А йдіть, діточки, полуднувать та й батька кличте», - крикнула Кайдашиха тонким голосом (*І. Нечуй-Левицький*). 4. «Чого зажурився, мій любий козаچه?» - питає дівчина вродлива (*Леся Українка*). 5. «Я, коли виросту, теж садівником буду!» - не зводячи очей з дядька Степана палко промовив Юрко (*І. Цюпа*). 6. «Від власного болю нікуди не втечеш», - опекла його гаряча думка, ніби спалах електричного світла (*І. Цюпа*). 7. Хтось колись казав: «Не було на молоці, не буде й на сироватці» (*Нар. тв.*). 8. «Жодна риса в моєму внутрішньому образі не змінилась», - сказав Т. Г. Шевченко, повертаючись із заслання. 9. «Ми приготували для мами пісню «Лебеді материнства», яку зараз виконаємо з Юрком», - сказала Оксана (*І. Цюпа*).

8. Запишіть поданий діалог у рядок.

- Читайте, батьку! - промовив він і став гріти спину коло комина.
Хлопці кинулись до книжки.
- Це братця, така книжка, що не було її другої и не буде! - категорично одрубав Яків. - Наша, козацька книжка!
- Та вона, либонь, і написана по-нашому, по-козацькому! - промовив хтось, прочитавши через плече кілька рядків.
- Це «Катерина»!.. Ой ловка ж, ловка! - зашуміли деякі (*С. Васильченко*).

9. Подані нижче цитати оформіть відповідно до правил.

1. Слово перше дзеркало духу казав Петрарка а дух не останній водій слова. 2. Кожен українець повинен знати хоч одну-дві чужі мови писав Б. Грінченко і вчити змалечку того своїх дітей. 3. Панас Мирний писав ...Найбільше усього славиться і шанується поміж людьми той народ, у якого його мова широко розвинута і збагачена творами всякого письменства. 4. Під враженням від почутої одного разу ввечері на Кос-Аралі української пісні Тарас Шевченко написав Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос — більш нічого. А серце б'ється, ожива, як їх почує! 5. В серці Тараса Шевченка завжди жила

велика віра в те, що настане час і заговорять і Дніпро, і гори. І потече сторіками кров у синє море. Він сподівався на жаданий час, коли на оновленій землі врага не буде супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі. 6. Якщо ми не дамо йому (народові) засобів і способів вчитися на своїй мові — він стане вчитися на чужій, і наша народність загине... так стверджував М. Костомаров.

10. У якому варіанті неправильно оформлено цитату?

А Один з професорів виголосив латиною промову, де величав Хмельницького як «нового Мойсея, опікуна, спасителя народу від іга єгипетського». (*М. Грушевський*).

Б «Усякий хоч трохи досвідчений перекладач, – як писав свого часу М.Рильський, – знає, що переклади з близьких мов – найтяжча річ».

В «Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати повагу до себе» (*О. Гончар*).

6. КОНТРОЛЬ І КОРЕКЦІЯ ЗДОБУТИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ, ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ІЗ ТЕМИ «ПРЯМА МОВА. ДІАЛОГ. ЦИТАТА»

Варіант 1

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише ОДНА правильна. Оберіть правильну відповідь.

1. Виберіть варіант, який є закінченням визначення.

Чуже мовлення, передане дослівно, без змін, називається...

А) прямою мовою; В) діалогом; Б) непрямою мовою; Г) цитатою.

2. Виберіть рядок, де є непряма мова (окремі розділові знаки пропущено).

А) Коли дивлюсь туди он, на захід, іноді чомусь так сумно-сумно стає, говорила Маша (*О. Гончар*).

Б) Чого зажурився, мій любий козаче – питає дівчина вродлива (*Леся Українка*).

В) Варвара запитала у начальника, чи можна послати телеграму в Москву: у неї там занедужала мати (*Л. Первомайський*).

Г) Яка ти розкішна, Земле, думала Маланка. Весело засівати тебе хлібом, прикрашати зелом, завітчати квітами (*М. Коцюбинський*).

3. Виберіть рядок, у якому цитату записано правильно:

А) Спали мені на думку відомі рядки, в яких Павло Тичина закликав природу хлюпни нам, море, свіжі лави! О земле, велетнів роди!

Б) «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова...» – писав Панас Мирний.

В) В. Сухомлинський зазначав, що любов до Батьківщини неможлива без любові до рідного слова.

Г) Уява поета малювала таку картину:

«Летим. Дивлюся, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає» (*Т. Шевченко*).

4. Виберіть речення, яке відповідає схемі: «П», – а. (розділові знаки пропущено).

А) Що ж не дає мені промовить просто Так, доле, ти міцніша, я корюся (*Леся Українка*).

Б) Ніщо так не красить людину, як натхнення, подумала Ярослана (*О. Гончар*).

В) А це ти, Максиме зрадів Карно, дивлячись у вікно. Заходь, заходь! (*М. Коцюбинський*)

Г) Чи впізнаєш мене, Петре промовив до Кавуна Джеря (*І. Нечуй-Левицький*).

5. Виберіть речення, де правильно розставлено всі знаки при прямій мові.

А) «Щасливий ти в нас, Даньку» – щебетали дівчата, хрумаючи бублики (*О. Гончар*).

Б) «Де ж він, де?» – гукнув Бертольд, – «Що ж він криється між вами?» (*Леся Українка*)

В) «Що це за дівчина? Де вона взялася в нашому селі, – думав молодий Джеря (*І. Нечуй-Левицький*).

Г) Бабуся питає: «А що, дітки? Чого прийшли, мої соколята?» (*Марко Вовчок*)

6. Виберіть речення, у якому допущено помилку при заміні прямої мови непрямою.

- А) Батько сказав дітям, що час збиратися в дорогу.
- Б) Сам до себе говорив Тимофій, що земля найкраще пахне восени.
- В) Карпо запитав, чи будете ставити паркан, чи без паркану обійдеться.
- Г) Олена Петрівна запитала, хто купив Ользі таке гарне намисто.

Завдання 7-9 мають на меті встановлення відповідності між рядками. До кожного рядка, позначеного цифрою, доберіть відповідник, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між поняттями та прикладами.

- 1. Пряма мова;
- 2. діалог;
- 3. непряма мова;
- 4. цитата.

- А) Мати через пліт запитала сина, куди він зібрався (*М. Стельмах*).
- Б) М. Рильський говорив, що «слово «вчитель» з давніх-давен користується великою шаною у народі».
- В) – Добридень дідусю! – вітається хлопчик.
- Добридень, синку! – радіє дід. – Сідай, я тебе яблучком почастую з медом (*О. Іваненко*).
- Г) «Та чим же я вам досадив?» – Ягнятко, плачучи, питає (*Л. Глібов*).

8. Установіть відповідність між схемами та реченнями (окремі розділові знаки в реченнях пропущено)

- 1. А: «П!»
- 2. »П!» -а.
- 3. »П, – а, – п?»
- 4. »П, – а. – П!»

- А) Щось намалював розпитувала Марійка (*Ю. Мушкетик*).
- Б) І голос сильний нам з гори, як грім, гримить Лупайте цю скалу (*І. Франко*).
- В) Мої друзі – вбогі бідолахи говорить Кармель От мої друзі (*Марко Вовчок*).

Г) Здоров був, любий жінка говорила, а в голосі її сльоза бриніла (*Леся Українка*).

Д) За що ж хто-небудь попитає Зозуля Півня вихваляє (*Л. Глібов*).

9. Установіть відповідність між реченнями та розділовими знаками, пропущеними у них.

1. Кома;

2. двокрапка;

3. лапки;

4. тире.

А) «Прощай, Самсоне! – крикнула зрадлива – Ти думав, що для тебе я забуду родину?» (*Леся Українка*)

Б) «Чого ж тебе понесло в поле? Чого?» допитувалась мати (*С. Васильченко*).

В) «Я цієї пісні ніколи не чув – сказав студентові Тарас. – Ви її всю знаєте?» (*О. Іваненко*)

Г) «А де ж Василько» – поспитав батько перегодом (*М. Коцюбинський*).

Д) Зозуля прилетіла до чорного Дрозда, питає «Що ти робиш?» (*Г. Сковорода*)

Прочитайте текст (окремі розділові знаки пропущено). Виконайте завдання 10-11 до нього

(1) На току, біля клуні, безугавно гупають ціпи.

(2) Помітивши малого сина з житнім вінком на шиї, батько усміхається, кидає сусідові Ти поглянь, Олексію, до чого додумався хлопець

(3) А що, буде хлібороб із сина, – каже дядько. (4) І вони знову налягають на ціпи. (5) А Василько сідає на купу соломи щойно вимолоченого жита, поринає в неї і засинає. (6) Прокинувся від того, що батько обережно взяв його на руки, претулив до грудей і легко поніс до хати. (7) Ой ти ж молотнику мій, – шепотів стиха, і Василькові так гарно було на батьківських руках, натруджених і теплих, що пахли снопами (*За І. Цюною*).

10. Позначте речення, у якому допущено орфографічну помилку.

11. Позначте речення з прямою мовою, яке відповідає схемі А: «П!»

12. Складіть діалог «Веселі канікули» (8-10 реплік) й запишіть його, правильно розставивши розділові знаки. Складені речення повинні мати різні конструкції: пряма мова уживатися і до, і після слів автора, слова автора посередині прямої мови.

Варіант 2

Завдання 1–12 мають по три варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Потрібно вибрати правильний варіант відповіді.

1. Як об'єднуються частини в реченні з прямою мовою?

- А за змістом та інтонаційно;
- Б за допомогою сполучників;
- В за змістом;
- Г за допомогою розділових знаків.

2. Які розділові знаки вживаються при прямій мові?

- А кома;
- Б лапки, тире, двокрапка;
- В тире;
- Г крапка з комою.

3. Слова автора — це:

- А речення, що вказує, кому належить пряма мова;
- Б речення, що вказує на манеру вести розмову;
- В речення, що вказує, кому належить пряма мова, за яких обставин висловлена, яка манера вести розмову в людини та інше;
- Г речення, що вказує на опис ситуацій мовлення.

4. У реченні Чого зажурився, мій любий козаче?» — *питає дівчина вродлива слова автора стоять:*

- А перед прямою мовою;
- Б після прямої мови;
- В усередині прямої мови;
- Г немає слів автора.

5. У реченні Промовила конвалія: «Прощай, гаю милий» слова автора стоять:

- А немає слів автора;
- Б після прямої мови;
- В усередині прямої мови;
- Г перед прямою мовою.

6. У реченні *Прощай, Самсоне!* — крикнула зрадлива. — *Ти думаєш, що для тебе я забуду родину?* слова автора стоять:

- А перед прямою мовою;
- Б після прямої мови;
- В усередині прямої мови;
- Г немає слів автора.

7. У якому реченні припущено помилки у вживанні розділових знаків при прямій мові, усередині якої слова автора?

- А «Чи бачили таке, — сказав батько і, помовчавши, додав: — Готовий хлібороб, одним словом».
- Б «Ото воно там якраз і було, — сказав мій візник, — отам, де стовп».
- В «Яка ти розкішна, земле, думала Маланка. Весело засівати тебе хлібом, прикрашати зелом, завітчати квітами».

8. У якому реченні припущено помилки у вживанні розділових знаків при прямій мові, після якої стоять слова автора?

- А «Васильку, а йди сюди» — гукнув з подвір'я батько.
- Б «Голубчику, рятуй!» — тут простогнала Щука.
- В «Чого ти журишся?» — вона спитала тихо.
- Г «Ніщо так не красить людину, як натхнення», — подумала Ярославна.

9. У якому реченні припущено помилки у вживанні розділових знаків при прямій мові, перед якою стоять слова автора?

- А Ярославна подумала: «Ніщо так не красить людину, як натхнення».
- Б Мудрець наполягав: «Краще слухати, ніж говорити».

В І тихо-тихесенько я промовляла: «Сон літньої ночі, мені тебе жаль...»

Г Струна бринить лагідною луною «Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

10. **Речення** *Мова живе завжди поряд з пісню, сестрою її рідною* (Олесь Гончар). — це:

А пряма мова;

Б репліка діалогу;

В цитата;

Г непряма мова.

11. **Яка схема відповідає реченню:** *«Ой роде наш красний, роде наш прекрасний, не цураймося, признаваймося, — не багацько нас є», — говорить в народній пісні?*

А А: «П (?!)».

Б «П», — а.

В «П (?!)» — а.

Г «П», — а, — «П».

12. **Правильно оформлено цитату в реченні:**

А Поет змальовує всенародний визвольний рух, коли: «жінки навіть з рогачами пішли в гайдамаки».

Б Потім філософ здивував його такими словами, скажіть матінці-цариці, що мені моя сопілка й вівця дорожчі царського вінця.

В Як зазначає В. дон Герібольдт: Мова — це дух народу.

Г З бодем пише Т. Шевченко про українське село: «Чорніше чорної землі блукають люде».

Варіант 3

Завдання 1–12 мають по три варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Потрібно вибрати правильний варіант відповіді.

1. Непрямою мовою називається:

А чуже мовлення, передане довільно;

Б слова, які вказують, кому належить гучне мовлення;

В чуже мовлення, передане дослівно.

Г чуже мовлення, передане не дослівно, а із збереженням лише основного змісту висловлювання.

2. У разі заміни прямої мови непрямою речення буде:

А простим;

Б складним будь-якого типу;

В складнопідрядним.

Г складносурядним.

3. У якому варіанті правильно замінено пряму мову непрямою? «А як ти розумієш щастя?» — спитала у свою чергу Рая.

А Рая у свою чергу спитала, як ти розумієш щастя.

Б Рая у свою чергу спитала, як він розуміє щастя.

В Рая у свою чергу спитала, що як він розуміє щастя.

Г Рая у свою чергу спитала про щастя.

4. Чи можна речення з прямою мовою «Це Кармелюк! Де він? Ось він!» — пронеслось у натовпі перебудувати у речення з непрямою мовою?

А так;

Б ні;

В потрібно декілька речень, щоб передати зміст;

Г потрібно створити діалог.

5. У якому варіанті неправильно замінено речення з прямою мовою?

«Доброта — це найбільше досягнення людини, прекрасне і святе», — писав Іван Цюпа.

А На думку Івана Цюпи, доброта — це найбільше досягнення людини, прекрасне і святе.

Б Іван Цюпа писав, що доброта — це найбільше досягнення людини, прекрасне і святе.

В Іван Цюпа писав, доброта — це найбільше досягнення людини, прекрасне і святе.

Г Доброта, згідно з думкою Івана Цюпи, — це найбільше досягнення людини, прекрасне і свята.

6. У реченні *Щастя, як сказав німецький письменник Рудольф Пресбер, — це слово, яким ми позначимо те, чого досягли інші* є:

А пряма мова;

Б непряма мова;

В цитата.

Г діалог.

7. Цитата — це:

А пряма мова;

Б одиниця мовознавчої науки;

В невласне пряма мова.

Г дослівний (точний) уривок з чийого-небудь тексту або висловлювання, що служить для підтвердження чи пояснення певної думки.

8. Якщо цитату наводять у вигляді прямої мови, то вона:

А береться в лапки;

Б виділяється як пряма мова;

В пишеться без лапок;

Г пишеться у дужках.

9. Віршова цитата, записана у вигляді строфи:

А береться в лапки;

Б пишеться в дужках;

В пишеться з нового рядка, перед нею ставиться тире;

Г не береться в лапки.

10. У якому варіанті неправильно оформлено цитування?

А Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ (К. Ушинський).

Б Правильно говорять, що «Хліб — усьому голова».

В Можна все на світі вибирати, сину, / Вибрати не можна тільки Батьківщину (В. Симоненко).

Г Сократ писав: «Заговори, щоб я тебе побачив».

11. Кожна репліка діалогу:

А пишеться з нового рядка;

Б пишеться з нового рядка, перед нею ставиться тире;

В пишеться з нового рядка і береться в лапки;

Г пишеться без лапок і без дужок.

12. Речення з непрямою мовою (розділові знаки пропущено):

А Ти до землі всім серцем прихились мені шепоче рідна Україна.

Б Учíteся ти нам прорік борíteся з ярмом неволі.

В Доводила одна нікчемність що підлабузництво це чемність.

Г Яка краса писав Рєпін з України.

7. ПУНКТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

Завдання: зробіть повний пунктуаційний аналіз тексту: вставте пропущені літери та поясніть пунктограми

1. Широка дорога стел.ться від Києва до Богуслава. Вересень уже запалив осінні вогн..ща у лісах і дібровах. Обабіч широкого кам..янистого шляху жовто/гарячими свічками палахкотять молоді тополі. Багрянцем наливаються клени. Тільки молоді дубочки та лапасті клени живуть ще літом. Вони вишумлюють соковитим зелом.

Рання осінь бродить полями. Шелестить пожовкла кукурудза ніжитьсья під вересневим сонцем врунистими сходами оз..мина.

Дорога пролягає через ст..пи збігає (у,в) долини сірою стрічкою здіймається на пагорби. Часом вона заходить у село. Тоді з/за тинів і парканів

війне на нас осіннім квітом жоржин золотистими к..чанами кукуру..зи стиглими яблуками з дворів і сивим терном що наливається терпким соком осені (За І. Цюпою).

2.Рано/рано зайшла в густий холодок під соняшники. Високо над головою цвіли жовто/гарячі вінки пахли т..рпким смолистим духом вона прийшла подивитись як соняшники повертатимуть голови за сонцем. Стовбури ш..ршаві аж колючі листя с/під/споду в жилках і ще шорсткіше від гарбузового. Соняшники зовсім не /ворушаться і нікуди не/ повертають голів. Земля ще холодна во..ка від роси. Прогорнула суху ямку підст..лила сороч..чку вместилася обхопивши ноги руками обіпершись підборіддям на коліна щоб не/прогавити сходу сонця і пр..мітити як до нього повернуть голови соняхи. Тоді знатиме що до/віку прив..яже до себе щастя ще б пак бачила таку таємницю!

Так Даринка була щаслива! Вона належала до тих людей яким все забувається. Часом ставало нудно бо щастя не/повинно ле..ко йти до рук як пр..ручене. Тоді Даринка уявляла що бажає чогось нездійсне(н,нн)ого й рівноважила свої почуття. Може те щастя де/інде по світах не так годило б їй та коло матінки все робилося по (Д,д)аринчиному киву. Щаслива ти Даринко казали дівчатка. Ну будеш хлопцям голови сушити зітхав тато. Буду батечку радо згоджувалась Даринка якій весь світ ввижався немов одне велике весіл..я де музики весело тнуть де танці круж..лять де хлопці з г..рячими очима заглядають в душу (За Ю. Яновським).

3.Був травень ніч стояла погідна місячна де/не/де білими сніговими вогниками переблискували зірки але їх було мало і світло їхнє здавалося сліпим (у,в) пов..ні місячного саява.

На узбіч..і горбилася верба (й,і) по її похилому до/низу гіл..ю збігав бе(з,с)листим потоком пр..марний блиск і в тому блиску відчувався подих не/живого наче верба була опромінена мертвим усміхом.

Поля вже спали але й вони залиті жовтою і водночас ледь/ледь голубуватою пові(н,нн)ю ніби усміхалися крізь сон. У повітрі немов плавав

найперший вербовий п..лок той коли дерево ще не/о..цвітає а лише починає цвісти (і,й) од того пилку здавалось повітря має пр..гіркий в..рбовий смак (і,й) гусне воно від нього (і,й) пахне. Праворуч (у,в) темряві пр..чаївся ліс низько пр..пав ро(с,з)пластавшись над самою землею а між дорогою (й,і) лісом слалась лугова низинка на якій ген/ген вгадувалось чорне око озерця. Ліворуч завм..рали горби... (Є. Гуцало).

4.Вода чиста (й,і) прозора. Сонце її пронизує з/верху аж до самого дна. Вас так (й,і) потягло до теплої хвилі. Шубовсь! Заклекотіла/потемніла прозора товща. Широкі круги знялись по/верху ро(с,з)ходячись на всі боки. Покотили один за другим здіймаючи не/великі бульки. Поперечні хвилі зах..талися подалися назад стукаючись одна об одну. Пішли собі вистр..бом вип(е,и)реджаючи одна одну. Посеред того кип..ятку тільки біліє ваше тіло подаючись під водою впоперек річки. Ви виринаєте з/під хвилі. Раді та веселі струшуючи воду ро(с,з)плющуете очі. Перевівши дух обдивляєтесь кругом себе. Вам стає гарно серед тієї рідної прохолоди. Ви починаєте бавитись серед води. То ляжете на спину (і,й) колиш..тесь на тихій хвилі зад..вляючись (у,в) синє небо. Перекидаєтесь на груди (й,і) вимахуючи руками плив..те проти течії (Панас Мирний).

5.Догорів літній день. Щирим золотом пирснуло сонце з/під високих чорних ялин половинкою вирізалось на небі тоне/тоне ось чвертка шматочок іскринка і нема вже!

Тільки ясно/рожева пел..на окрила західний край неба чорними візерунками виступають на ній дерева старого панського садка.

Довгий/довгий той літній день!

Чого тільки не/перейшло від світання до смеркання чого тільки не/наслухався цей сад що вб..рає кожен вигук з поля кожен гомін (із,з) села вб(и,е)рає та поширивши в/десятеро віддає луною. Ось і тепер ще здалека колиш..ться полем гуртова парубоча пісня то йдуть косарі. Раптом десь наче навперейми вирвалася дрібна дівоча. Обидві на/різно плинуть перегукуються перешкоджають одна одній. Але обидві все бли..че і бли..че і ось прийняв їх у

своє лоно старий сад залунали/загули чоловічі басы й тенори перепл..лися (із,з) ними дівчачі сопрано (і,й) обидві пісні поважна й жартівлива різно початі не/разом кінчаючись дивно злилися (у,в) не/змовну гармонію (і,й) переповнили вщерть темний затишок (*Дніпрова Чайка*).

Осінній господар

6. Осінь. Х..зйнує Жовтень скрізь де не /глянь. Убрав золотом сади ліси парки (й,і) струшує додолу жовте листячко.

Ну навіщо ж ти Жовтню розб..расш дерева? Залишив би їм це вбрання воно ж таке гарне.

Та не/слухає Жовтень нікого знай своє діло робить. І коли тільки він спочиває? Прокидаються люди рано еге! Жовтень цілу ніч працював. Пр..порошив сріблястим ін..єм дахи вкрив паморо(з,зз)ю землю навіть мален..кі калюжі сховав під тонкими скельцями льоду і сидить тепер десь милу..ться на свою роботу. І думає що всім це до/вподоби. Звісно ж ні!

Перший хто руйнує його працю красне сонечко. Підіймається сонечко вище вище (й,і) вже гляньте (й,і) сліду від паморозі не/зосталося (*Ю. Старостенко*).

7. Земля була встел...на густо барвисто (й,і) долі лежали ще чомусь не/зібрані зеленкуваті яблука. Біляста паморозь заснувала їх (й,і) під ногами потріскувало тоненько (й,і) наче віддалік листя пр..битого ра(н,нн)ім морозцем на який чатувало сонце випростовуючи між стовбурами яблунь грушевих та абр..косових дерев голубувате проміння.

У саду найжач..но (і,й) сумно стояв погаслий ще не/прикритий на зиму трояндовий кущ а білі та брунатно/цеглясті хр..зантеми наче ані/трохи не/підвладні холоду (і,й) не/заперечності осені світилися понад сірувато/зеленим до..аним парканом як зайшли гості в цьому позбавле(н,нн)ому яскравості скл..пінні стовбурів гілок і сонячного проміння (*Н. Бічуя*).

Верба

8.Ще довкола сніги біліють але як тільки сонце на весну поверне (й,і) трохи потепліє одразу ж на верболозах біля річок ставків і на узлі(с,сс)ях

з..являються ніжні пухнасті котики. Це верба цвіте нагадуючи що весна вже не за горами що не/вдовзі оновлююча пора повсюдного зелен/квіту. Таке буває навіть в лютому а інколи навіть у січні. Цвіт верби пр(е,и)красне (й,і) зворушливе диво природи.

Пухнасті вербові котики вражаючий символ краси. На/весні вони тішать надією і звес(е,и)ляють наше серце їх дарують близьким (й,і) рідним. Зацвіла верба прийшла весна кажуть у народі. Вербового квіту ждуть як (й,і) самої весни завжди з не/терпінням.

Верба одне з найпоширеніших дерев (у,в) Україні одне з найулюбленіших (у,в) народі. Здавна супроводжує вона людські поселення (й,і) оселі. Нею обсаджували ставки береги річок дороги. І (у,в) цьому наші предки бачили бе..посередню господарську доцільність. Верби укріплюють береги стримують зсуви а (у,в) посушливих місцях зупиняють пі(щ,шч)ані заноси. В усіх місцевостях України колись такими поширеними були тини (із,з) верболозу а то й вербовий живопліт. Для цього досить було вбити (у,в) землю вербовий кілок чи прутик.

Верболози молодію ніжною зеленню першими милують наше око коли інші дерева чорні й голі іще від зимової сплячки не/пробудилися. Перший взяток (із,з) вербових сережок беруть бджоли.

Народна мудрість давно завважила де ростуть верби там чисті джерела води. З давніх/давен криниці переважно копали під вербою. Верби над ставом традиційна прикмета українського села. Де срібліє вербиця там здорова водиця. Річ у тім що верба природний фільтр усіляких домішок. У річці воду для пиття також брали під вербою. Де копали колодязі на дно клали вербову дошку а не/величку завбільшки з долоню у відро з водою. Це дезинфікує воду поліпшує смакові якості надаючи їй «вербового духу» що його утворюють смолисті речовини (В. Пархоменко).

9. У 1719 році з..явилася на світ книжка під назвою Життя й дивовижні пригоди Робінзона Крузо. Роман був чотириста дванадцятим твором Данієля Дефо список усіх його творів налічує близько п..ятисот назв.

Зверніть увагу впродовж усього роману Робінзон бе(с,з)перервно навчається. Крузо загинув би без навчання воно давало йому навички необхідних для існування ремесел.

З перших розділів книжки ми ще не/маємо чіткого уявлення про те що вміє головний герой який вирушив у мандри шукаючи пригод та багатства. Згодом виявиться Робінзон уміє шити будувати молоти зерно виготовляти посуд доїти кіз робити масло сир. Усього цього він навчався на ваших очах.

Хтось (з,із) дослідників влучно підмітив великою знахідкою Дефо була не «робінзонівська ситуація» подібне описувалося й раніше а (Р,р)обінзонове самовідчуття. Найголовніший елемент цього самовідчуття поезія праці віра у її всемогутність терплячість і винахідливість (З журналу).

10. У лузі

Луг на який вони прийшли був давній і старий побри..кані росю трави стояли тихі пр..нишклі бо ранок був теж тихий та безвітряний і обіцяв сонячний жаркий день. Сонце уже зійшло але його ще не/було видно із/за темного лугу небо світилося ясно і погожо і луг теж посвітлішав і пр..хорошився.

Уже горіли м..хнатими і червоними як жар шапками будяки дихаючи солодким медвяним душком. Ро..парена нічною задухою гостро і нудливо смерділа боли/голова яка то тут то там здіймалася вище всіх на своєму товстому і порожньому стовбурові увінча(н,нн)ому тоненькими схожими на віття кропу гі(л,лл)ячками.

У небі вже кружляли чайки вишукуючи вранішню поживу. Близ..кість річки відчувалась особливо виразно не/тільки по свіжому холодному повітрі яким віяло з очеретів але й по щедрій росі на траві яка бризкала людям на руки (й,і) на ноги світлими льодяними краплями таємничістю звуків властивих для кожного пр..річчя тихим булька(н,нн)ям коротким раптовим плюскотом якимось шарудінням схожим на чийсь хитрі кроки. Може то лисиця вигулювала очеретами а може вовк/сіроманець підшукував сухіший острівець (Г. Тютюнник).

11. *Хто найпривітніший*

Тільки/но сонце весняно плюснулось на широкий вигін а мати/й/мачуха вже затеплила свої ліхтарики. І стала найпр..мітнішою на вигоні.

Потім кропива сердито ро..пихуючи пріле бадилич..я кущисто погнала в/гору і вже найпримітнішою стала вона.

Згодом зазолотіли кульбабки і всім здалося що на вигоні тільки вони (і,й) ростуть.

А ще потім вибуяв коров..як і було його видно з/далеку.

За такими вдатними сусідами куценькому споришеві ніяк і показатися та він і не/пнеться. Примостився там де вже інші рости не/захотіли та й куч..ривит..ся при самій землі.

Але саме до споришу тягнуться в/літку корови обминаючи його кві..частих сусідів і саме за ним нишпорять вівці кози.

Цю травку/муравку і кури по..ипують і гуси поскубують. А восени поласувати споришевими зернятками/горішками злітаються цілі зграї дикого птаства і часто особливо з/ранку можна почути характерний тріск достиглих насінин. Це ро..кошують шалапутні горобці.

Ось і розберись хто найпр..мітніший на вигоні (*Є. Шморгун*).

12. Весна

Блакитними очима дивиться мені в очі весна.

Вона ще молода ніжна усміхаєт..ся святково і чисто в її ледь чутному диха(н,нн)і збудлива таємниця свіжості краси природи що завжди відроджуєт..ся й відроджуєт..ся.

Ще так не/давно бігла по дніпровських кручах рудою лисицею осінь бігла барвисто холодним повівом несло від її прудкого бе..поворотного бігу. Так не/давно дихало в мої думки студен..им пахом зів..ялого листя а вже сьогодні лагідне шовковисте повітря весни купає мої очі вся земля наче випромінює благодатну снагу що пом..гає росту не тільки траві квітам деревам а й мріям лю..бким.

Стоять верби опушені зеленен..ким листям і здаєт..ся чують сплески журавлиних сурем у піднебессі л..генький бентежливий передзвін прозорий кришталевий.

Протягом усієї минулої зими я відчував щось має статись у цьому світі щось не/минуче станет..ся. (Й,І) тепер коли прийшла весна коли війнула мені (в,у) груди тлумовиськом перших своїх тонких таких пам..ятних запахів коли в мене все помолоділо мов вербове пагі(н,нн)я над дніпровською водою то я добре знаю очікуване пр..йшло наче народжене силою мого бажання і наймення йому синя та золота весна на дніпрових кручах (Є. Гуцало).

13. Горобина

Над яром горобина. Червона/червона навіть морозу не/злякалась багряніє! Та що це? Зл..тілись до неї пташки посіріла горобина. Нема вже на що дивитись. І Миколка йдучи стежиною на/в/прошки до школи уже й не задивляється.

Та якось ранком протоптуючи першу стежину по снігу глянув Миколка на горобину і зачудувався. Знову зачервоніло дерево! Чи в/зимку вирости ягоди? Коли ж добре приглядився не ягоди червоніють. Пташки.

Снігурі пр..летіли з далекої півночі і бач останніми ягідками горобини смакують. Та (і,й) красиві ж які ніби намальовані червоним.

Справді ніби на дачу пр..летіли і не просто щоб себе показати пережити лиху зиму північну (О. Вернигора).

14. Осінь

Жовто/гаряча осінь стоїть над (О,о)сокорками ро..кинувши високо над землею блакитні небеса. По садках загуляли золоті падолисти та ще срібне павутиння літає (у,в) повітрі снуючи свою дивовижну пряжу над перелазами.

Стоїть лагідна пора бабиного літа оста(н,нн)і сонячні дні такі ласкаві оповиті сріблястим мереж..вом мрійним смутком прощальним яча(н,нн)ям журавлів що відлітають у вирій.

На городах уже зібрані гарбузи викопано картоплю зрубано капусту на грядках. Тільки де/не/де стоїть сухе соняшничин..я (й,і) тихо шер..хтить

нагадуючи про г..рячі дні літа коли цвіли вони жовтими решетами на городах просіваючи соня..ний пил. Зів..яли поникли від нічних приморозків квіти біля хат тільки одні високі синен..кі цвітуть стебла схожі на нехворощ. У народі їх називають морозом. Може тому що стоять вони на/перекір заморозкам може тому що цвіті(н,нн)я їхнє нагадує голубуватий іній ра(н,нн)..ого приморозку.

Під стріхами хат дбайливі господині розвішали золотаві к..чани кукурудзи жовті гвоздики і кетяги червоної калини. З/далеку коли глян..ш стоїть така хата як молода (в,у) осі(н,нн)ім вінку. Стоїть і жде весіл..я. Може (й,і) справді завітають до такої старости. Адже осінь то найкраща пора свата(н,нн)я. Що/неділі прокочуються по селу весільною перезвою дружки (й,і) бояри гудуть бубни лунає весільна музика *(За І. Цюпою)*.

15.

Земля

Земле! Ти народжуєш нас неначе для того щоб ми звіряли тобі своє горде серце. Ми нікуди не/можемо подітися від тебе як од власної долі і хоч куди б заносили нас урагани часу але як тільки вони вщухають (і,й) починають ледь виднітися твої обрії то ми знову прагнемо до тих місць де в/перше побачили тебе з коліскової висі наче перекинуту горілиць потім (із,з) отих віконець маленьких у чотири шибки прагнемо на ті споришеві подвір..я де ми вперше ступили на тебе босо/ніж звідали твоє тепло (і,й) зачули (у,в) жилах своїх твою незміря(н,нн)у силу.

Тож лишень тобі дано повертати лебедині зграї (із,з) далеких світів. Хто не/чув як стр(и,е)вожено вони ячать шукаючи тебе в чорних туманах хто не/бачив як їхні бе..страшні ватажки розбиваються вночі об не/знані скелі аби інші могли долетіти до тебе той ні/коли до кінця не/збагне що (в,у) людях живуть ті самі закони землі обітова(н,нн)ої. Для одних вони стають не/переборними лише за тридцять п..ять мільйонів кілометрів від рідної землі а для інших що обертают..ся на менших орбітах достатньо і тридцяти п..яти *(За В. Земляком)*.

16. В/горі чисте по/весняному лунке небо крикне ворон і бринить його крик довго/довго і не в силах загасити його степова бе..вість. Полетить угору

гойда..ться у сліпучих потоках сонця в ніжній синяві крила миє даленіє чорною цяточкою доки (й,і) зовсім щезне. Зеленіє обабіч дороги перша ніжна весняна травичка молодесен..ка тендітна ще не/налита густим соком дикі груші що стоять на пагорбах ще тільки брун..куються ще не/випустили своїх листочків гілки їх чорні ніби викувані із заліза. Але уже струменять по них весняні соки уже вирує приховане від людських очей життя. Степ у цю пору весь залитий сонцем огорнутий голубими димками весняних випарів пр(и,е)вільний широкий і бе..конечний навіває на людину віковічне почуття ще більшої жадоби до життя. Ро(з,с)буджена свіжим весняним повітрям гіркуватим присмаком свіжо/зеленої землі невтомним щебета(н,нн)ям жайворонка у високості трубним криком журавлів ві..чуває людина стремлі(нн,н)я пр..горнути весь голубий світ і вона робиться добрішою ві..вертішою довірливішою тому що є щось чарівне і до солодкого щему (в,у) серці хвилююче в природі цієї пори року щось замріяно/величне (у,в) тій хитрій і не/помітно тяжкій і складній роботі яка відбувається прихова(н,нн)о від людських очей щось урочисте і разом з тим суворе вічне невпи(нн,н)е можуть що примушує тебе подумати про вічність буття і замислитися для чого ти живеш на світі і який слід розуму і рук своїх залишиш після себе на цій землі (Г. Тютюнник).

17. Вас ніколи не/тривожило відчуття знайомості якоїсь місцевості лісу чи поля де ви раніше не/бували (і,й) куди навідались в/перше? Це відчуття пригнічує вас (й,і) ви дивлячись починаєте впізнавати навколо себе те з чим раніше не/стикалися. А чи переживаєте ви колись тривалий час залишаючись на/одинці з природою над лісовою стежкою скажімо чи відчували що душа ваша зливається з цими деревами і їхнім шумом що вона становить одне ціле (із,з) рівномірним погойдуванням очеретини одне ціле з ро(з/с)сипищами білого піску з сонячними спалахами на хвилях? Начеб/то душа природи стала вашою власною а ваша злилася з душею природи. Ваш розум ро..чинився в повітрі проник у судини трав просочився в найтонші капіляри коріння рослини мислять по/вашому а ви мислите по/рослинному.

Ще про одне хочеться запитати чи не/здавалось вам що на цій землі живете ви вічно що вашому життю не/має початку що й кінця йому теж не/буде? Бо ж не/може правда не/може обірватися раптом на пів/шелесті на пів/сплеску оцей світ не/може перестати існувати пісня вітру.

На/одинці з природою прислухаєшся до биття свого серця і в його битті вловлюєш як уперто як вагомо й значущо б..ється серце вічності серце самої природи *(За Є. Гуцалом)*.

18. Тим часом змаліли Дністрові води і набрали темно/зеленого забарвлення яке яскраво відбивалося від глинистого та піщаного берега. Луки та поля посіріли пожовк ліс. Усі барви від ясно/жовтої до темно/червоної пишалися у променях сонця та у чистому холоднявому вже осі(н,нн)ьому повітрі. Наче яскраві воскові свічки горіли берези та вільхи темніший відтінок пр(и/е)крашував кучеряві дуби наче кров..ю опливали буки і граби. Тут і там де виступала глинка де росли й ялиці або модрини залишились темно/зелені плями. Жовкля уже ліщина лозина (й,і) верби жовкля в..язи явори ві..цвітали останні квіти і лише на вищих місцях буйно ро..цвітали осінні пізньоцвіти *(Ю. Опільський)*.

19. Над степом заходила громовиця.

(В,У) блідій спеці липневого дня в опалових випарах землі що т..мяною млою вкривали обрії хмара видавалася надто загрозливою. Холодно/синя кольору темного індиго вставала вона над ро(з/с)трісканою землею над рудими травами й запорошеним ковилем. Тихо/тихо було в степу ні вітерця ні подиху. Тільки сухо й жарко дзюрчали цвіркуни і здавалося що це кров дзвенить в ушах густа ро(з,с)палена. І раптом здригнувся степ. Зв..ваючи куряву смерчем промчав вихор. Припали до землі злякані трави вклонилися йому. Забелькотіло листя дур/зілля а ковиль струснув порох із сивини й побіг пр(и/е)гинаючись до землі пасмами сіруватого диму. Здавалося вітер розчісує його коси і мчить їх далеко/далеко до каламутних обр'їв *(З. Тулуб)*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 251 с.
2. Дзюбишина-Мельник Н. Я., Лаврінець О. Я., Симонова К. С., Ціцюра Л. Ф. Читай і знай!: Довід.-практикум з граматики та стилістики сучасної української мови. 2-ге вид. Київ : Вид. дім «Києво- Могиллянська академія, 2008. 198 с.
3. Козачук Г. О. Українська мова. Практикум. : навч. посібник. 2-ге вид. переробл. і доповн. Київ : Вища школа, 2008. 414 с.
4. Лаврінець О. Я., Симонова К. С., Ярошевич І. А. Читай і знай! - 2: Довідник-практикум з фонетики, орфоепії, орфографії, лексикології, фразеології сучасної української мови. Київ : Вид. дім «Києво-Могиллянська академія», 2009. 189 с.
5. Українська мова без помилок. Говоримо і пишемо правильно. Сучасний довідник з урахуванням останніх змін у правописі і мовленні /укл. О. М. Журенко. Харків : Книжковий клуб : «Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 512 с.
6. Український правопис / Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні НАН України; Ін-т української мови НАН України. Київ : Наук. думка, 2007. 288 с.
7. Український правопис. Затверджений Українською національною комісією з питань правопису. Київ, 2019.
8. Фурдуй М. І. Українська мова. Практикум з правопису: навч. посібник / за ред. В. В.Різуна. Київ : Либідь, 2004. 272 с.
9. Шевелева Л. А. Український правопис у таблицях. Харків, 1998. 83 с.
10. Шевчук С. В., Лобода Т. М. Практикум з української мови : модульний курс : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 326 с.
11. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : модульний курс : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2007. 823 с.
12. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови. 5-те вид. Київ : Освіта, 2002. 254 с.

Додаткова

1. Головащук С. І. Орфографічний словник складних слів української мови. Київ : Наукова думка, 2008. 288 с.
2. Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання / за ред. В. М. Русанівського. Київ : Наукова думка, 1989. 832 с.
3. Головащук С. І. Українське літературне слововживання : словник-довідник. Київ : Вища школа, 1995. 320 с.
4. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера? Словник-довідник. Київ : Наукова думка, 2004. 204 с.
5. Лозова Н. Є., Фридрак В. Б. Дзвона чи дзвону? або -а(-я) чи -у(-ю) в родовому відмінку: словник-довідник. Київ : Наук. думка, 2007. 168 с.
6. Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ - початку ХХІ ст. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. 116 с.
7. Німчук В. В. Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: історія г. *Мовознавство*. 1990. № 6; 1991. № 3.
8. Орфоепічний словник української мови : у 2 т. / уклад. : М. М.Пещак та ін. Київ : Довіра, 2001. Т. 1. 955 с.
9. Орфографічний словник української мови / уклад. : С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ : Вид-во «Довіра», 1994. 864 с.
10. Паночко М. Словник-довідник слів з літерою г. Львів : Кальварія, 1998. 46 с.
11. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Вид-ня друге, випр. і доповн. Київ : Головна ред. укр. рад. енцикл., 1985. 968 с.
12. Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
13. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Київ : Вища школа, 1981. 96 с.
14. Фаріон І. Правопис - корсет мови? Український правопис як

культурно-політичний вибір. Львів : Свічадо, 2009. 120 с.

15. Шевчук С. В. Разом, окремо, через дефіс: словник-довідник. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 416 с.

Інформаційні ресурси

1. Громик Ю. В. Український правопис : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 140 с. URL:

<http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/27769/3/%P0%93%P 1 %80%P0 %BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%20%D0%AE%D0%92 %20%D0%A3 %D0%BA%D 1 %80%D0%B0%D 1 %97%D0%BD%D 1 %81 %P 1 %8C%D0%BA>

2. Козачук Г. О. Українська мова : практикум : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Вища школа, 2008. 414 с. URL:

https://librarv.udpu.edu.ua/librarv_files/418678.pdf

3. Німчук В. В., Пуряева Н. В. Історія українського правопису XVI-XX століття : Хрестоматія. URL:

<file:///D:/TEMPS/%D0%92%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD %D0%BD%D 1 %8B%D0%B5%20%D 1 %84%D0%B0%D0%B9%D0%BB% D1>

4. Український правопис. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednva/%202019.pdf>

Шевелева Л. А. Український правопис у таблицях: правила, винятки, приклади, коментарі / за ред. проф. А. О. Свашенко. Харків : Світ дитинства, 2000. 64 с.:

URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r49.pdf>

5. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови : посібник. Київ : Освіта, 2012, 270 с. URL:

<https://ushchuk.files.wordpress.com/2013/09/d196.pdf>

6. Ющук П. І. Українська мова : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Либідь, 2004. 640 с. URL :

<http://194.44.152.155/elib/local/sk661731.pdf>

Зміст

Передмова.....	3
Пунктуація в складному реченні:	
1. Уживання розділових знаків у складносурядному реченні.....	4
2. Уживання розділових знаків у складнопідрядному реченні.....	10
3. Уживання розділових знаків у безполучниковому реченні. Період: розділові знаки.....	18
4. Повторення й узагальнення про пунктуацію в складному реченні.....	22
5. Розділові знаки для оформлення прямої мови, діалогу та цитат.....	33
6. Контроль і корекція здобутих теоретичних знань, практичних умінь і навичок із теми «Пряма мова. Діалог. Цитата».....	37
7.Пунктуаційний аналіз тексту.....	46
8.Список використаних джерел.....	57

Навчально-методичне видання

Каптур Галина Антонівна

Українська мова. Пунктуація складного речення

*Практикум для поточного та підсумкового контролю знань здобувачів освіти
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 013 Початкова освіта*

Друкується в авторській редакції

Технічний редактор *Г. А. Каптур*